

UiO • Det juridiske fakultet

Pliktdelsreglene og gjenlevende ektefelles rettigheter som begrensning i arvelaters testasjonsfrihet.

- Hvilke muligheter har arvelater til å fordele sin arv etter eget ønske, i tilfeller hvor livsarvingers pliktdel og ektefellens rettigheter begrenser testasjonsfriheten?

Kandidatnummer: 783

Leveringsfrist: 25.04.2014

Antall ord: 17.164

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.	1
1.1	Aktualitet og tema for fremstillingen	1
1.2	Utradisjonelle familiesammensetninger som særlig utfordring ved fordeling av arv. 2	
1.3	Statistikk	3
1.4	Avgrensninger	8
1.5	Rettskildebildet.	8
1.6	Fremstillingen videre.	9
2	REGLENE OM PLIKTDEL OG GJENLEVENDE EKTEFELLES RETTIGHETER VED SKIFTE AV BOET.....	10
2.1	Generelt	10
2.2	Historisk perspektiv og begrunnelse for legalarv.	11
2.2.1	Pliktdel	11
2.2.2	Gjenlevende ektefelle	13
2.3	Legale rettigheter for livsarvinger og gjenlevende ektefelle.	16
2.3.1	Livsarvinger.	16
2.3.2	Gjenlevende ektefelle.	19
2.3.3	Oppsummering av legalarven	23
3	ARVELATERS ADGANG TIL Å FORDELE ARV.	24
3.1	Fordelingsmuligheter etter loven hvor arveloven §§ 29 og 6 begrenser testasjonsfriheten.	24
3.1.1	Livsdisposisjoner.....	25
3.1.2	Testament	27
3.1.3	Ektepakt.....	28
3.1.4	Forsikringsavtaler.....	32

3.2	Fordelingsmuligheter gjennom avtale, hvor arveloven §§ 29 og 6 begrenser testasjonsfriheten.	35
3.2.1	Forhåndsavtaler om arv.	35
3.2.2	Eksempel på forhåndsavtale.	36
3.2.3	Forhåndssamtykke.	36
3.2.4	Vurdering av forhåndssamtykke som mulighet til å øke egen testasjonsfrihet.	38
3.3	Oppsummering og vurdering av arvelaters adgang til å fordele arv etter gjeldende rett.	39
4	ARVELATERS ADGANG TIL Å FORDELE SIN ARV ETTER DANSK RETT OG UTKAST TIL NY ARVELOV.	40
4.1	Dansk arverett.	41
4.2	NOU 2014:1	43
4.3	Pliktdelsreglene	43
4.3.1	Behovet for pliktdelsregler.	43
4.3.2	Foreslåtte forandringer i pliktdelsreglene	44
4.3.3	Et eksempel som illustrerer de foreslåtte endringene sammenlignet med gjeldende rett.	46
4.4	Gjenlevende ektefelle.	47
4.4.1	Legalarveloddets størrelse.	47
4.4.2	Minstearv.	48
4.4.3	Et eksempel som illustrerer de foreslåtte endringer sammenlignet med gjeldende rett.	48
4.5	Eksempler som illustrerer de foreslåtte endringenes totale innflytelse på arvelaters frihet til å fordele arv.	49
4.6	Andre endringer av betydning for arvelaters fordelingsmulighet.	51
4.7	Oppsummering av arvelaters adgang til å fordele arv etter utkastets endringer.	51
5	KONSEKVENSER VED UTKASTETS ENDRINGER.	52
5.1	Konsekvens ved brøkinndelingen av legalarven.	52

5.2	Konsekvens av brøkinndelingen sett i sammenheng med beregningsgrunnlaget for pliktdelen.	53
5.3	Konsekvens ved økt testasjonsfrihet.....	54
5.4	Merknad.....	54
6	SAMMENSTILLING AV LEGALARVERETTEN.....	54
6.1	Andre fordelingsmuligheter etter dansk rett.	55
6.1.1	Livsdisposisjoner.....	55
6.1.2	Ektepakt.....	55
6.1.3	Forsikringsavtaler.....	56
6.1.4	Arveavtaler	56
6.2	Likheter og forskjeller.	57
6.3	Eksempel til illustrasjon.	59
6.3.1	Gjeldende rett.	59
6.3.2	Dansk rett.	60
6.3.3	NOU 2014:1	60
7	MERKNADER.....	61
8	LITTERATURLISTE.....	63

1 Innledning.

1.1 Aktualitet og tema for fremstillingen

Håkon og Kristin gifter seg. De har begge barn fra tidligere ekteskap. Han har to døtre, og hun har en sønn. Sammen har de tvillingene Hans og Grete på 1 år. Håkon arvet en del penger fra noen år tilbake, samtidig som firmaet han startet opp med en kamerat har gjort det bra gjennom årenes løp. Han har derfor en del formue med seg inn i ekteskapet. Kristin på sin side fikk en god del penger fra et hyttesalg hun gjennomførte før hun møtte Håkon. Deres økonomiske fremtid ser derfor lys ut. Sammen har paret kjøpt seg et hus i Kristins hjembygd, hvor de ønsker at tvillingparet Hans og Grete skal vokse opp. Kristins sønn bor annenhver uke hos dem og hos sin biologiske far. Håkons døtre bor derimot hos sin mor. Det hender at de treffes en sjelden gang i skoleferier, men det er ikke så lett å treffes når Håkon og døtrene bor på hver sin kant av landet.

Denne typen av økonomi og familiesammensetning er ganske vanlig i dagens samfunn. Dersom ulykken først skulle inntreffe, og enten Håkon eller Kristin skulle falle fra, kan det derfor være lurt å ha planlagt hvordan verdier, penger, eiendom og gjenstander man etterlater seg skal fordeles. Dette vil særlig gjøre seg gjeldende i tilfeller som det nevnte, hvor det fort kan oppstå konflikter mellom felles barn, ektefeller og særkullsbarn. Arvelaters adgang til å disponere over sin etterlatte arv er derfor også temaet for oppgaven.

Dagens arvelov setter begrensninger for arvelaters frihet til å fordele sin arv, i tilfeller hvor arvelater etterlater seg livsarvinger og ektefelle.

Det har vært en stor samfunnsmessig utvikling når det gjelder økonomi og familiesammensetninger de siste 40 årene. Enkelte av reglene i dagens arvelov av 1972, kan derfor fremstå som utdaterte. Den 10. februar 2014 ble et nytt utkast til arvelov fremlagt av Arvelovsut-

valget, under ledelse av lagrettsdommer Frantzen. Utkastet er den såkalte NOU 2014:1.¹ Utkastet har foreslått endringer i legalarven. Fremstillingen vil som følge av dette også se på hvordan de foreslåtte endringene vil kunne påvirke arvelaters frihet til å fordele sin arv, herunder hvor store forskjeller utkastet vil kunne medføre for arvelater sammenlignet med gjeldende rett. I redegjørelsen vil også dansk rett bli presentert, da lovutvalget har latt seg inspirere av våre nordiske naboer.

1.2 Utradisjonelle familiesammensetninger som særlig utfordring ved fordeling av arv.

Når det gjelder arvelaters adgang til å fordele arv, vil det være av betydning for arvelater hvilke legalarvinger man etterlater seg. Det skal derfor gjøres en kort gjennomgang av de ulike sammensetninger legalarvingene kan utgjøre.

I de aller fleste tilfeller hvor boet etter arvelater skal deles mellom den gjenlevende ektefellen og deres felles livsarvinger, byr ikke arveoppgjøret på de store utfordringer. Ofte vil arvelater ønske at ektefellen får fortsette sin vante hverdag blant deres felles ting, og at livsarvingene først arver formuen etter at begge foreldrene er døde. Dette vil også som regel være et unisont ønske fra alle de involverte arvingene. En slik ordning ivaretas også gjennom gjenlevende ektefelles mulighet til å sitte i uskifte med felles livsarvinger, jf. arveloven § 9.

Det er i de tilfeller hvor legalarvingene utgjør en persongruppe med forskjellig tilknytning til arvelater, at arveoppgjøret kan by på større utfordringer. Det snakkes her om de utradisjonelle familiesammensetningene. Familiesammensetningene er utradisjonelle i den forstand at ikke alle familier i dag består av to ektefeller og deres felles barn. De utradisjonelle familiesammensetningene kan bestå av tilfeller hvor en av ektefellene har særkullsbarn fra et tidligere ekteskap, hvor begge ektefellene har særkullsbarn fra tidligere ekteskap, hvor

¹ NOU 2014:1 Ny arvelov

en ektefelle har særkullsbarn i tillegg til felles livsarvinger med nåværende ektefelle, og hvor begge ektefellene har særkullsbarn i tillegg til felles livsarvinger. I slike utradisjonelle familiesammensetninger, som omfatter mine, dine og våres barn, vil det være viktig for arvelater å planlegge sitt arveoppgjør.

Bakgrunnen for at arvelater bør planlegge sitt arveoppgjør, er at det i sammensatte familier ikke nødvendigvis vil være gode relasjoner mellom alle de involverte parter. Særkullsbarna kan ha blitt voksne før forelderen gifter seg igjen, og det er ikke gitt at forholdet til foreldrens nye ektefelle vil være godt. Dette gjenspeiles i regelen om gjenlevende ektefelles rett til å sitte i uskifte. Etter arveloven § 10, er det et krav om samtykke fra særkullsbarn etter avdøde, for at gjenlevende ektefelle skal gis adgang til å sitte i uskifte. Spesielt der relasjonene er dårlige, vil det være risiko for forskjellsbehandling eller forfordeling av særkullsbarna, hvor gjenlevende ektefelle blir sittende i uskiftet bo. I slike tilfeller vil det være ønskelig å skifte boet så raskt som mulig.

Ved et arveoppgjør kan særkullsbarn føle seg tilsidesatt og urettferdig behandlet dersom arvelater gir bort verdier til ektefellen, eller deres felles livsarvinger. Dette henger gjerne sammen med hva slags forhold de involverte i arveoppgjøret har til hverandre.

For å skape minst mulig konflikter og usikkerhet etter egen død, bør arvelater ha planlagt hvordan man vil at egen arv skal fordeles. Dersom man ønsker å sikre sin ektefelle retten til å sitte i uskiftet bo der man også etterlater seg særkullsbarn, bør dette løses gjennom dialog og avtale mellom de involverte parter.

1.3 Statistikk

For å kunne gi en fremstilling og vurdering av arvelaters adgang til å fordele arv, må det også ses hen til den samfunnsmessige utviklingen som Norge har hatt, fra arveloven kom i 1972 og frem til i dag. I det følgende skal det gjøres en gjennomgang av statistikk hentet

fra Statistisk sentralbyrå og LOVISA.² Statistikken vil kunne brukes som et moment i vurderingen av lovgivningen sett i forhold til samfunnet, spesielt i forbindelse med det nye lovutkastet. Det nye lovutkastet har foreslått å styrke gjenlevende ektefelles stilling overfor livsarvingene, nettopp som en følge av samfunnets utvikling. Hvorvidt de foreslåtte endringene vil være i tråd med samfunnsutviklingen, vil kunne belyses ved en gjennomgang av den statistiske utviklingen.

I tidsrommet 1971-1975 ble det i gjennomsnitt inngått 27 898 ekteskap per år i Norge.³ Antall ekteskap som ble oppløst ved død i tidsrommet 1971-1975 var 17 567 ekteskap per år.⁴ I 2012 var tallet 14 801 ekteskap som ble oppløst ved død.⁵ Tallene viser med andre ord at det er et lavere antall av ekteskap i dag som oppløses ved at den ene ektefellen dør, enn det var tidligere.

Utviklingen av at færre ekteskap vil omfattes av arveloven, har sammenheng med at flere ekteskap oppløses ved skilsmisser enn tidligere, se grafen nedenfor.⁶

² NOU 2014:1 Ny arvelov, s. 57

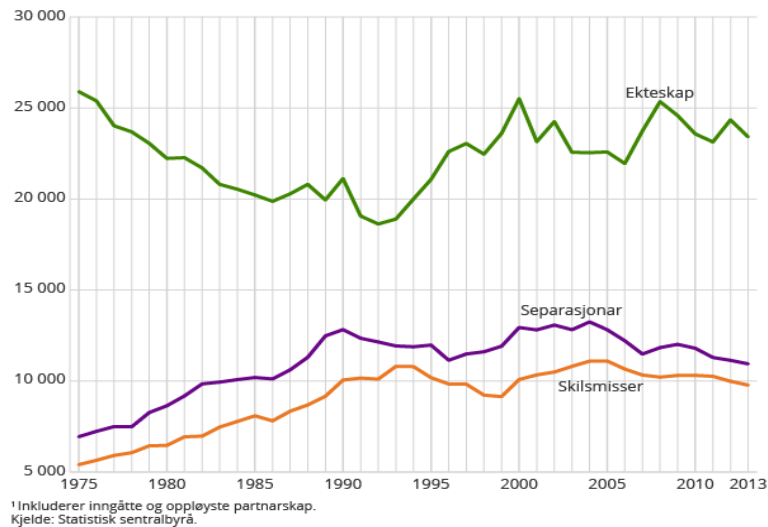
³ <http://www.ssb.no/a/aarbok/tab/tab-069.html>

⁴ Ibid

⁵ Ibid

⁶ <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/ekteskap>

Figur 1. Inngåtte ekteskap, skilsmisser og separasjoner¹

I perioden 1971-1975 ble det i gjennomsnitt inngått 27 898 ekteskap hvert år. Av disse ble 4463 av ekteskapene oppløst ved skilsmisser.⁷ Dette utgjør en skilsmisseprosent på ca. 16 %. I 2013 lå skilsmisseprosenten for antall inngåtte ekteskap på nærmere 42 %, da det ble inngått 23.410 ekteskap, hvorav 9.736 av ekteskapene ble oppløst ved skilsmisse.⁸

En annen begrunnelse for at det i dag er færre ekteskap som oppløses ved død, kan være at flere velger samboerskap. Statistikken viser at antall samboerskap har økt gradvis gjennom de siste 30 årene, og i 2011 var 18 % av befolkningen samboere.⁹ Lovgiver valgte å styrke samboeres rettigheter innenfor arveretten i 2009, med begrunnelsen om at det stadig ble mer vanlig med samboerskap.¹⁰ I Utkastet til ny arvelov som kom i februar 2014, mener mindretallet at det også bør være fullstendig likestilling av samboeres og ektefellers arverett.¹¹

⁷ <http://www.ssb.no/a/aarbok/tab/tab-069.html>

⁸ <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/ekteskap>

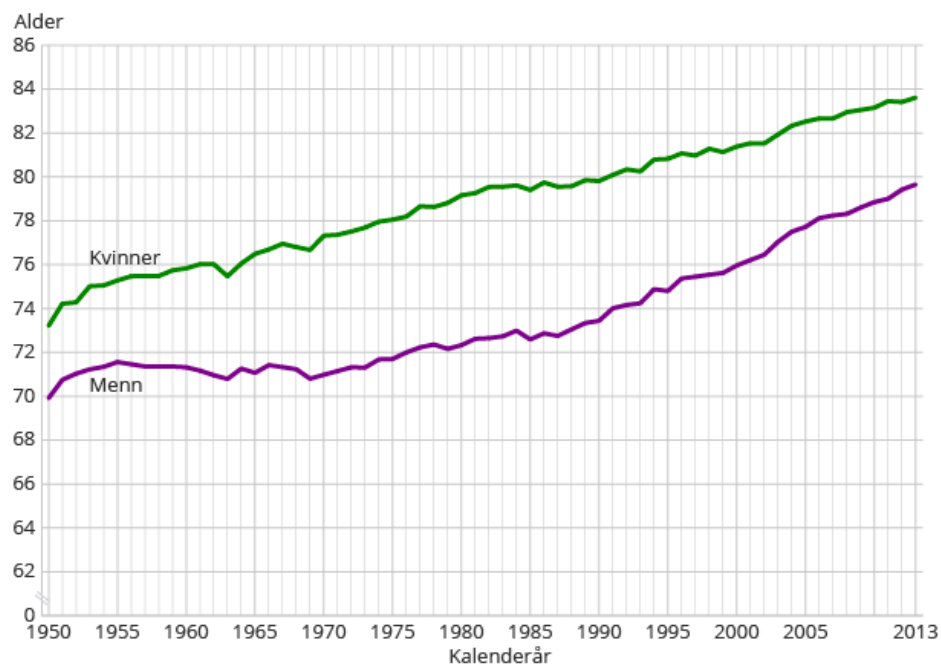
⁹ <https://www.ssb.no/samboer>

¹⁰ Ot.prp.nr.73 (2007-2008) Om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere), s. 6

¹¹ NOU 2014:1, s. 33 under «Mindretallets syn»

Noe som videre bør poengteres, er at det ved de foreslåtte endringer i favør av ektefellen i det nye lovutkastet, har blitt lagt vekt på livsarvingenes synkende behov for å motta arv. Bakgrunnen for dette er at en stadig blir eldre når en arver. Forventet levealder har økt fra begynnelsen av 1970- tallet og til i dag, se grafen nedenfor.¹²

Figur 1. Forventet levetid ved fødselen. Menn og kvinner. Norge

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Forventet levealder i 2013, var 83,6 år for kvinner og 79,7 år for menn.¹³ Gjennomsnittsalderen for førstegangsfødende i 2013 var for kvinner 28,6 år og for førstegangsfedre 31,3 år.¹⁴ Dersom man sammenstiller alderen for førstegangsfødende med forventet levealder, vil førstefødte være 55 år ved sin mors død, og 48,4 år ved sin fars død. Førstefødtes alder ved foreldrenes død, tilsier at man vil være godt etablert når man arver sine foreldre.

¹² <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/dode/aar>

¹³ Ibid

¹⁴ <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/fodte>

Samtidig som forventet levealder har økt, får nordmenn færre barn enn tidligere. Fra tidlig på 1970- tallet da dagens arvelov ble laget, har tallene har gått nedover for nordmenns reproduksjon. Vi har gått fra et gjennomsnitt på 2, 73 barn per husstand i begynnelsen av 1970 årene, og ned til 1,78 barn i 2013.¹⁵

Det som har økt de siste årene, i motsetning til fruktbarhetstallene, er de utradisjonelle familiesammensetningene. Mine, dine og felles barn er blitt vanligere i de norske hjem, noe som gjør problemstillingene overfor særkullsbarn ved skifte av arv viktigere enn noen gang. Samtidig velger vi i større grad hvem vi anser som familie, og begrepet «familie» blir ikke nødvendigvis betegnet gjennom blodslinjer lenger.

I forhold til bruken av uskifteordningen for gjenlevende ektefelle, viser tallene at det i 2010 ble etablert «mer enn 12.000 uskiftebo».¹⁶ Samtidig var det i underkant av 1000 tilfeller, hvor gjenlevende ektefelle skiftet med avdødes livsarvinger.¹⁷ I 2010 var det 14 600 ekteskap som ble oppløst grunnet dødsfall.¹⁸ Det betyr at det ble skiftet med særkullsbarna etter avdøde i 14,6 % av ekteskapene. Den mest vanlige uskifteordningen, ble av utvalget til NOU 2014:1, vurdert som et uskifte hvor det er felles livsarvinger, og hvor gjenlevende ektefelle er «over 60 år gammel».¹⁹ Tallene viser at det er vanlig at særkullsbarn ikke samtykker til at gjenlevende ektefelle skal få sitte i uskifte. Dette tilsier at arvelater bør benytte seg av andre alternativer, dersom man ønsker å sikre ektefellen.

¹⁵ <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/fodte>

¹⁶ NOU 2014:1 Ny arvelov, s. 57. Tallene er hentet fra domstolenes saksbehandlingssystem LOVISA.

¹⁷ Ibid

¹⁸ <http://www.ssb.no/a/aarbok/tab/tab-069.html>

¹⁹ NOU 2014:1 Ny arvelov, s. 58

1.4 Avgrensninger

Fremstillingen videre avgrenses mot samboere og deres rett til arv. Det gjøres også en avgrensning mot barns forlodsrett etter arveloven §§ 36 og 37, da forlodsretten er foreslått avskaffet i den nye NOU 2014:1 grunnet liten praktisk betydning.²⁰ Reglene om avkortning i arv etter arveloven kapittel 6 faller også utenfor fremstillingen.

Legalarvinger er de arvinger som loven fastsetter. Arveloven deler arvelaters slekt inn i tre forskjellige arveklasser, som arver en lovbestemt rekkefølge, jf. arveloven §§ 1-3. Disse arveklassene utgjør legalarvingene til arvelater. Legalarvingene som er først til å motta arv fra arvelater, er de som står i første arveklasse, jf. arveloven § 1. De utgjør arvelaterens barn, heretter omtalt som livsarvinger. Første arveklasse består også av livsarvingenes etterkommere. Ved fremstillingens redegjørelse av livsarvingers pliktdel, vil «livsarvinger» fortrinnsvis omfatte barn av arvelater. Det avgrenses herved mot arvelaters barnebarn og dermed også mot «fjernere livsarvingers pliktdel», jf. arveloven § 29 (1) annet punktum.

De øvrige legalarvinger i andre og tredje arveklasse griper ikke inn i arvelaters testasjonsfrihet, i motsetning til livsarvingene.

1.5 Rettskildebildet.

Rettskildebildet for arveretten fremstår som lovbundet, samtidig som den er et resultat av lange rettstradisjoner, se punkt 2.2.

Når det ses til lovgivningen som rettskilde, vil utgangspunktet for oppgaven være arveloven av 3. mars 1972 nr. 5. Ved arvelaters mulighet til å fordele arv, vil også ekteskapsloven av 4. juli 1991 nr. 47, forsikringsavtaleloven av 16. juni 1989 nr. 69 og avtaleloven av 31. mai 1918 nr. 4 være av betydning.

²⁰ NOU 2014:1, s. 146 flg.

Den gjeldende arvelov gjennomgikk siste endring av reglene om livsarvingers pliktdel og gjenlevende ektefelles krav på arv i henholdsvis 1985 og 1990. Siden den gang har reglene stått uforandret. Da temaet for oppgaven også omhandler arvelaters frihet til å fordele arv etter det nye utkastet til arvelov, utgjør NOU 2014:1 den mest sentrale rettskilden for denne delen av redegjørelsen.

Av faglitteratur er Lødrup, Asland, Hambro og Unneberg de mest sentrale forfatterne når det gjelder bruken av fagbøker og fagartikler.

Rettspraksis har vært omfattende på området, spesielt i skillet mellom livs- og dødsdisposisjoner.

1.6 Fremstillingen videre.

Fremstillingen vil videre gjøre en gjennomgang av legalarvens historiske utvikling og reglene om livsarvingers pliktdel, samt gjenlevende ektefelles rettigheter ved arvelaters død.

Deretter gjøres en fremstilling, og vurdering av arvelaters adgang til å fordele arv etter lov og gjennom avtale, ved gjeldende rett.

Etter en gjennomgang av gjeldende rett, vil det redegjøres for reglene slik de er foreslått endret ved NOU 2014:1. Som en introduksjon til gjennomgangen av NOU 2014:1 vil det kort gjøres rede for de tilsvarende regler i dansk rett, da disse har vært til inspirasjon ved det nye lovutkastet.

Deretter vil det foretas en sammenstilling av alle de tre regelsett, for å fremstille en totaloversikt over arvelaters adgang til å fordele arv. Fremstillingen avsluttes med egne merknader om de foreslåtte endringene ved NOU 2014:1.

2 Reglene om pliktdel og gjenlevende ektefelles rettigheter ved skifte av boet.

For å kunne gi en oversiktlig fremstilling av arvelaters adgang til å fordele arv, skal det gjennom det følgende kapitlet gjøres rede for de regler som begrenser denne fordelingsadgangen. Redegjørelsen omfatter både reglenes historiske utvikling, og hvordan reglene står som gjeldende rett.

2.1 Generelt

Arveretten består av rettsregler som bestemmer hvem en arvelaters formue skal gå til etter arvelaterens død. Ragnar Knoph påpeker i sin bok om norsk arverett, at «når en mann dør, må det treffes en ordning m. h. t. hans formue; den kan ikke bare erklæres for å være herreløst gods».²¹ Det avgjørende tidspunkt som alle arvereglene er knyttet opp mot, er med dette arvelaters dødsfall.

I arveretten går det et hovedskille mellom lovbestemt arv, og viljesbestemt arv. Dette omtales også som skillet mellom legalarv og testaments arv.

Legalarven er regulert i arvelovens del en, mens arv etter testament er regulert i arvelovens del to. De legale arverettsregler er utformet i tråd med det som lovgiver har ansett å være i overenstemmelse med den alminnelige arvelaters interesse.²² Loven gir med andre ord arv til de arvinger man tror at flest arvelatere ønsker å sikre, og i den rekkefølgen man antar at arvelater ønsker å sikre dem i. Lovens legalarv legger begrensninger i testasjonsfriheten for arvelater. Dermed legger den også begrensning for arvelaters adgang til å fordele sin arv etter eget ønske. I det følgende skal det gjøres rede for *hvor store begrensninger* legalarven utgjør for arvelaters frihet til å fordele sin arv.

²¹ Knoph (1930) s. 17-18

²² Utkast 1962 s. 32

Fremstillingen vil derfor gjennomgå livsarvingers pliktdelsarv og gjenlevende ektefelles krav på arv, da disse utgjør den aller største delen av legalarven.

2.2 Historisk perspektiv og begrunnelse for legalarv.

For å kunne få et totalinntrykk av legalarven som begrensning for arvelaters frihet til å fordele arv, vil det først gjøres en gjennomgang av legalarvens historiske utvikling i norsk rett.

2.2.1 Pliktdel

Livsarvingers pliktdelsarv er i stor grad bygget på forsørgelseshensynet. Hensynet er begrunnet i den tanke at man har en «moralisk plikt» til å sørge for at sine nærmeste ikke «ligger i nød».²³

Asland skriver i sin artikkel at begrunnelsen for pliktdelsvernet også har vært knyttet til en idé om at eiendom er en *familieformue*, og at testators formue dermed var familiens formue.²⁴ Ved å anse arv som *familieformue*, ønsker man at verdier som har blitt nedarvet fra generasjon til generasjon, ikke skal kunne overføres til utenforstående. Derfor ble pliktdelsarven, gjennom å begrense arvelaters testasjonsfrihet, et viktig virkemiddel for å beholde familieformuen. Pliktdelsarven har i stor grad stått seg gjennom samfunnsutviklingen Norge har gått igjennom fra tidlig middelalder, til arveloven av 1972. I det følgende vil det gjøres en gjennomgang av lovgivningen som har hatt betydning for pliktdelens utvikling i norsk rett.

2.2.1.1 Pliktdelens lovfestede utvikling

Arveretten antas å ha eksistert så lenge det har funnets familieeiendommer. Ved lagtingslovene var pliktdelen antatt å omfatte hele arven, slik at livsarvingene og deretter slekten ar-

²³ Arnholm (1929) s. 69

²⁴ Asland (2012) s. 165

vet alt.²⁵ Den største forskjellen fra dagens lovgivning var arverekken, hvor prioriteringen mellom sønner og døtre var ulik, til fordel for sønnene.²⁶ Det var også av betydning om livsarvingen var født i eller utenfor ekteskap. Dersom man ikke var født i ekteskap var man heller ikke å anse som livsarving med arverett til pliktdelen.

Magnus Lagabøtes landslov ble vedtatt på lagting i 1274, og står som den eldste lovbok for hele Norge.²⁷ Landsloven videreførte i stor grad arveretten fra lagtingene. Den største endringen som ble innført ved Magnus Lagabøtes landslov, var å styrke døtrenes posisjon som arvinger, slik at de arvet i samme arveledd som sønnene, men en mindre del.²⁸

Magnus Lagabøtes landslov ble avløst av Christian den IV lov, og senere igjen av Christian den V's norske lov i 1687 (Heretter referert til som Norske Lov). Ved Norske Lov ble det også gitt pliktdelsarv til livsarvinger som var født utenfor ekteskap, allikevel ikke tilsvarende som livsarvinger som ble født i ekteskap.

I 1854 ble det utarbeidet en ny arvelov. Den opphevet betydningen av kjønnsforskjellen mellom livsarvingene, slik at begge kjønn hadde rett på lik arvelodd. Videre kom det gjennom lovendringer i 1892 og 1915 en rett for barn født utenfor ekteskap til tilsvarende arverett som barn født i ekteskap hadde, både etter mor og far, jf arveloven av 1854 § 3. Det ble også ved loven satt en pliktdel på 3/4 av dødsboet til livsarvingene.

Ved lov av 29. juli 1918 kom den *beløpsmessige begrensningen* av pliktdelsarven, etter forslag fra Christian Michelsen.²⁹ Beløpsbegrensningen refereres til i dag som *Lex Michel-*

²⁵ Lagtingslovene er lovene fra de fire lagtingene Eidsvating, Gulating, Frostadting og Borgarting, se Utkast 1962, s. 3-6

²⁶ Om de ulike arverekken, se Utkast 1962 s. 4 avsnitt c, og s. 5 avsnitt d.

²⁷ Om Magnus Lagabøters landslov, se http://snl.no/Magnus_Lagab%C3%B8tes_landslov

²⁸ Utkast 1962 s. 6 avsnitt (1) og Magnus Lagabøters Landslov, del V, kap 7

²⁹ Christian Michelsen var en meget politisk aktiv og innflytelsesrik skipsreder, og satt som statsminister i tidsperioden 1905-1907, se http://snl.no/Christian_Michelsen

sen. Michelsens forslag innebar en mulighet til å testamentere bort alt som oversteg en million kroner til veldedige formål. Forslaget ble ikke fulgt opp i sin helhet, men arveloven § 33 ble allikevel tilført bestemmelser om at livsarvingene hadde krav på 3/4 av de første 1 000.000 kr, 1/4 av de neste 1 000.000 kr, og ingen legal arverett til det som måtte overstige 2 000.000 kr.³⁰

I lovendring av 25. juni 1937 nr. 12 ble den alminnelige pliktdel endret fra 3/4 til 2/3. Beløpsbegrensningen av pliktdelsarven ble videreført, men endret til et system hvor beløpet ble «knyttet til de enkelte livsarvinger».³¹ Det ble satt en absolutt grense for det «hver enkelt decendent kan kreve som sin pliktdel» til 200.000 kr.³² Lovendringen førte til at Lex Michelsen ble endret til en ren verdiregel, blottet for hensynet til veldedighet, slik den opprinnelig gjaldt.

I 1962 kom utkastet som senere førte til arveloven fra 1972. Utkastet hevet beløpsgrensen til 500.000 kr per livsarving. Ved lovendring i 1985 ble pliktdelsbeløpet høynet til en million kroner, som også gjelder etter dagens arvelov.

2.2.2 Gjenlevende ektefelle

Arveretten for gjenlevende ektefelle er et nyere institutt enn slektens arverett. Gjenlevende ektefelle fikk ikke legal arverett i konkurranse med livsarvingenes legalarv, før i lov av 25. juni 1937 nr. 12. I det følgende skal det gjøres en gjennomgang av den historiske utviklingen til ektefellens legale arverett.

³⁰ Eeg (1994) s. 373

³¹ Ibid s. 374

³² Ot.prp. nr. 14 (1937), Om forandringer i arvelovgivningen, s. 5 under avsnitt III om testasjonsfriheten.

2.2.2.1 Gjenlevende ektefelles legalarverettslige utvikling.

Under de tidligere nevnte lagtingslovene under punkt 2.2.1.1, var all arv pliktdelsarv til slekten. Dette resulterte i at ektefellen ikke hadde arverett, og var heller ikke nevnt i arvetavlen. Det var bare i tilfeller der den avdøde ikke etterlot seg slektninger, hvor det var adgang for avdøde til å gi sin arv i gave til ektefellen.³³ Ektefellen var derimot sikret gjennom formuesforholdet i ekteskapet. Hovedregelen var særeie. Særeiet besto av medgift og gaver som ble gitt under ekteskapet. Dette gjorde at gjenlevende ektefelle allerede var til dels sikret ved ektefellens død.³⁴

Ved Magnus Lagabøtes landslov, ble det adgang for gjenlevende ektefelle til å ta arv etter testament. Det ble også gitt adgang til å avtale «felag» mellom ektefellene, som tilsvarer dagens felleseie.³⁵

I tiden frem til Norske lov ble hovedregelen om formuesforholdet mellom ektefeller endret fra særeie til «felag».³⁶ Norske lov fastsatte en arverett for gjenlevende ektefelle, jf. NL 5-2-19.³⁷ Betingelsen var at ekteparet hadde felles barn.

I 1851 kom uskifteloven. Loven ga gjenlevende ektefelle en rett til å sitte i uskifte der det var felles livsarvinger, og ved samtykke fra særkullsbarn dersom disse var over 18 år.³⁸ Det var ikke adgang for gjenlevende ektefelle å sitte i uskifte med andre arvinger.³⁹

Da arveloven kom i 1854 ble det fastsatt at gjenlevende ektefelle hadde krav på 1/3 av arven i konkurranse med avdødes slektninger.

³³ Utkast 1962 s. 6 øverst.

³⁴ Ibid s. 4 og Asland (2008) s. 28

³⁵ Asland (2008) s. 31 og Magnus Lagabøtes Landslov, del V, kap 3

³⁶ Om utviklingen, se Asland (2008) s. 32-33 og NOU 1987:30, s. 42 første avsnitt

³⁷ Mejlænder (1883) s. 578

³⁸ Asland (2008) s. 48 og Hambro (2006) s. 35

³⁹ Asland (2008) s. 49

I 1927 ble Uskifteloven fra 1851 avløst av ny lov, som likestilte kvinner og menn i forhold til uskifteretten.⁴⁰

Ved lovendring 25. juni 1937 fikk gjenlevende ektefelle arverett også når det fantes livsarvinger. Ektefellens arverett ble satt til $\frac{1}{4}$ av boet dersom det var livsarvinger, og $\frac{1}{2}$ av boet dersom det var arvinger i andre arveklasse.⁴¹ Loven gjorde også testamentariske disposisjoner som brøt med ektefellens rett ugyldige, såfremt det krenkende testamentet ikke ble «bragt til ektefellens kunnskap før testators død», jf. lovens § 28. Det ble også gjort endringer i uskifteretten, da gjenlevende ektefelle fikk rett til å sitte i uskifte med visse utarvinger.⁴²

Etter å ha vurdert betenkeligheter ved å la gjenlevende ektefelle sitte i uskifte med utarvinger etter førsteavdøde, ble det av departementet lagt vekt på at utarvingene var mer tjent med at ektefellen ble sittende i et regulert uskifte, enn som enearving i et gjensidig testament. Det ble deretter foreslått at «ektefellen skal ha samme adgang til å sitte i uskifte med utarvinger som med livsarvinger, dog så at den annen ektefelle i testament kan påby skifte».⁴³

Arveloven av 1972, som fortsatt gjelder i dag, videreførte gjenlevende ektefelles legalarv på $\frac{1}{4}$ av arven etter avdøde.

Retten til *minstearv* kom ved lov av 22. juni 1990 nr. 40. Justisdepartementet nedsatte en komite i 1987, som skulle utrede reglene om offentlig skifte av dødsbo. I tillegg til reglene om skifte, foreslo komiteen at det skulle gjøres endringer i reglene vedrørende gjenlevende ektefelle, og foreslo å innføre en minstearv for gjenlevende ektefelle.⁴⁴ Formålet med mins-

⁴⁰ Innst. O. XXI (1927) s. 2

⁴¹ Asland (2008) s. 46

⁴² Hambro (2006) s. 41

⁴³ Ot.prp. nr. 14, om forandringer i arvelovgivningen, s 11

⁴⁴ Unneberg (1991) s. 268

tearven var å sikre gjenlevende et minimum av arv fremfor andre arvinger, når dødsboet var av lav verdi. Bakgrunnen for forslaget var at kravet til «alminnelig akseptert rimelig levestandard» hadde økt gjennom årene, og at det ville være i «samsvar med en alminnelig rettsoppfatning at en ektefelle bør prioriteres fremfor alle andre arvinger». De la vekt på at det å motta arv ville ha større betydning for gjenlevende ektefelle enn det ville for øvrige arvinger, som ofte ville være godt økonomisk etablerte.⁴⁵ Se punkt 1.3 om sammenstillingen av alderen til førstegangsfødende og forventet levealder.

2.3 Legale rettigheter for livsarvinger og gjenlevende ektefelle.

Etter å ha gjort en gjennomgang av legalarvens historiske utvikling under punkt 2.2, skal det i det følgende redegjøres for de begrensninger som arveloven gir gjennom livsarvingers pliktdelsarv og gjenlevende ektefelles rettigheter og krav på arv, etter gjeldende rett.

2.3.1 Livsarvinger.

For livsarvinger er den legale arveretten i utgangspunktet hele arven etter avdøde, og skal deles likt dem imellom etter likedelingsprinsippet, jf. arveloven § 1. Hvis arvelater også etterlater seg gjenlevende ektefelle, vil livsarvingenes legale arverett begrenses av ektefelles rett til arv etter arveloven § 6. Dersom arvelater har valgt å skrive testament, vil livsarvingenes legalarv kunne begrenses ytterligere.

Lovgiver har valgt å verne livsarvingene mot at deres legalarv begrenses for mye gjennom bruken av testamenter. Dette har lovgiver gjort gjennom regler om pliktdelsarv, som er regulert i arveloven kapittel 4. Reglene om pliktdelsarv «beskytter livsarvingene mot arvelaters testamentariske disposisjoner, men ikke mot lovgivers inngripen i deres legalarverettigheter.»⁴⁶ Lovgivers inngripen i legalarverettighetene gir blant annet utslag i gjenlevende

⁴⁵ Utredning om offentlig skifte av dødsbo, 1988, s. 41-42

⁴⁶ Unneberg (2009) s. 108

ektefelles legale rettigheter, se punkt 2.4.2. Pliktdelsreglene beskytter heller ikke livsarvingene mot disposisjoner arvelater foretar seg mens man fortsatt er i live, såkalte livsdisposisjoner, se under punkt 3.1.1.

2.3.1.1 Pliktdel, al § 29.

Etter arvelovens § 29 (1) første punktum, er 2/3 av arvelaters formue pliktdelsarv for livsarvingene. Pliktdelen skal regnes «av formuen til arvelataren», jf. § 29. Arvelaterens formue er hans netto formue etter at gjeld er trukket fra.⁴⁷ Ved fordelingen av arv er det verdien av boet på utlodningstidspunktet som skal legges til grunn.⁴⁸ Dersom det skulle oppstå et spørsmål om livsarvingenes pliktdel er krenket ved arveoppgjøret, er det imidlertid arvelaters død som er tidspunktet for verdsettelsen av boet.⁴⁹

Det ble ved forberedelsene til arveloven vurdert hvorvidt man skulle beregne pliktdelen av hele formuen etter arvelater, eller om den skulle regnes av den enkelte livsarvings legale arvelodd. Det ble bestemt at beregningen skulle foretas ut fra formuen, slik at det ikke ville få betydning for pliktdelens størrelse dersom avdøde etterlot seg gjenlevende ektefelle, se Ot.prp. nr 36 (1968-1969) s. 103- 104. Dansk rett har valgt å beregne pliktdelen ut fra livsarvingens arvelodd. Dette vil gjøres mer rede for under punkt 4.1. og 6.

2.3.1.1.1 Beløpsbegrensningen

Ordlyden i § 29 (1) annet punktum, setter en beløpsbegrensning for barns pliktdelsarv på 1 000.000 kroner, og en begrensning på minst 200.000 kroner til fjernere livsarving enn avdødes barn, eksempelvis barnebarn. Beløpsbegrensningen i pliktdelsarven er et særnorsk fenomen, og gir en utvidet testasjonsrett for arvelater til større formuer.⁵⁰ Danmark er det

⁴⁷ Hambro (2007) s. 194

⁴⁸ Lødrup og Asland (2012) s. 133

⁴⁹ Ibid s. 134

⁵⁰ Lødrup (1992) s. 97

eneste landet i Europa som har en lignende ordning med beløpsbegrensning for livsarvinger. De innførte ordningen i 2007. Se mer om dette under punkt 4.1.

Millionbegrensningen gjelder for hvert barns linje. Det får betydning for minstesummen for fjernere livsarving på 200.000 kroner. Det kan forekomme tilfeller hvor de fjernere livsarvingenes minstesum samlet sett overstiger pliktdelen på 2/3. Dette kan gi motstrid mellom § 29 (1) første punktum og annet punktum. Hvordan reglene i slike tilfeller skal forstås, har vært diskutert i faglitteraturen.⁵¹ Det mest gjennomgående i faglitteraturen, er at regelen om likedeling etter arveloven § 1 skal tillegges størst vekt, og at § 29 (1) første punktum vil gå foran annet punktum.⁵² Med andre ord vil arven begrenses til 2/3. Deretter deles den likt etter linjer. Det vil ikke gjøres noen ytterligere redegjørelse for dette, da fremstillingen har gjort en avgrensning mot andre livsarvingers legalarv under punkt 1.4.

Det er ikke adgang etter arveloven til å øke arven til sin linje, ved at barn av arvelater sier fra seg sin arv, slik at arven går direkte til barnebarna. Arven vil være begrenset til 1 000.000 kroner til arvelinjen, som må fordeles likt mellom barnebarna.⁵³

Regelen om beløpsbegrensning har fått vesentlig mer praktisk betydning enn det som den var tiltenkt da den ble laget av en av datidens rikeste menn i Norge, Michelsen, og har stått stille siden 1985.

Arveplanlegging som gjelder næringsvirksomhet, vil ofte være problemfri som følge av reglene om beløpsbegrensningen. Næringsvirksomheter kan i mange tilfeller ha en høy verdi. Ved de store næringsvirksomheter vil en begrensning på en million kroner for livsarvingen ha liten innvirkning på arvelaters fordelingsmulighet. Arveloven § 33 om overføring av næringsvirksomhet har derfor mistet mye av sin betydning.

⁵¹ Eeg (1994) s. 381-408, Lødrup (2009) s. 100-101 og Hambro (2007) s. 196

⁵² Hambro (2007) s. 196

⁵³ Utkast 1962, s. 113

2.3.2 Gjenlevende ektefelle.

2.3.2.1 Arv

Gjenlevende ektefelles legale rettigheter til arv etter avdøde, er regulert i arveloven kapittel II. Ektefellens arvelodd varierer i konkurranse med arveklassene avdøde etterlater seg, da arveloddet øker der arveklassen blir fjernere. Hvor avdøde etterlater seg livsarvinger, har gjenlevende ektefelle krav på $\frac{1}{4}$ av arven, jf. arveloven § 6 (1) første punktum. Dersom avdøde etterlater seg arvinger i arveklasse 2, som er foreldre eller søsken av avdøde, har gjenlevende ektefelle krav på $\frac{1}{2}$ av arven, jf. § 6 (1) tredje punktum. I de tilfeller hvor det ikke er livsarvinger eller arvinger etter arveloven § 1 og § 2, arver gjenlevende ektefelle alt etter avdøde, jf. § 6 (2).

Også gjenlevende ektefelles legalarv skal beregnes ut fra avdødes formue, etter at gjeld er trukket fra boet, slik som det gjøres ved beregning av livsarvingers pliktdel, se punkt 2.3.1.1.

2.3.2.2 Minstearv etter § 6.

Lovgiver har gitt gjenlevende ektefelle krav på minstearv i arveloven § 6. For livsarvingene valgte lovgiver å sette en beløpsbegrensning i form av maksimalbeløp, mens man for gjenlevende ektefelle har valgt å gi en beløpsbegrensning i form av et minimumsbeløp. Etter § 6 første ledd, annet punktum, har ektefellen krav på et minstebeløp på 4 G der det er livsarvinger, og 6 G der det er arvinger i arveklasse 2. G står for grunnbeløpet i folketrygden.⁵⁴ Grunnbeløpet reguleres 1. mai hvert år. Minstesummen på 4 G tilsvarer 340.980 kroner og 6 G tilsvarer 511.470 kroner, per 01. mai 2013.

Gjenlevende ektefelles rett til minstearv går foran livsarvingenes pliktdelsarv.⁵⁵ Dette betyr at i de dødsbo hvor verdien ikke overstiger 340.980 kroner (4 G), arver gjenlevende ekte-

⁵⁴ G= 85.245 kroner per 01.05.2013.

⁵⁵ Lødrup (2009) s. 63

felle hele boet, selv der det er livsarvinger. I forhold til barns forlodsrett etter arveloven § 36, vil det måtte foretas en vurdering av barnets og gjenlevende ektefelles behov, «hvor særlig muligheter for andre former for forsørgelse får betydning».⁵⁶

Etter arveloven § 7, kan gjenlevende ektefelles legalarv etter § 6 og kapittel III, reduseres gjennom testament, dersom gjenlevende har fått kunnskap om testamentet før arvelaters død. Unntaket for denne adgangen til reduksjon, er ektefellens minste arv. Den kan ikke begrenses av et slikt testament, jf. arveloven § 7 tredje punktum.

2.3.2.3 Retten til å sitte i uskifte

Gjenlevende ektefelle er gitt en rett til å sitte i uskifte etter reglene i arveloven kapittel III, jf. § 6 (3). Utgangspunktet er at det kreves særskilt hjemmel for å nekte ektefellen å sitte i uskifte, da gjenlevende ektefelle har rett til å sitte i uskifte med avdødes andre legalarvinger, jf. arveloven § 9.

Det er imidlertid en gruppe av legalarvingene som står i en særstilling, og det er avdødes særkullsbarn. For at gjenlevende skal kunne sitte i uskifte der det er særkullsbarn etter avdøde, er det et krav om samtykke fra særkullsbarna, jf. arveloven § 10 (1). Et slikt samtykke kan være motivert av ulike grunner. Samtykke fra særkullsbarn av førsteavdøde kan gis på bakgrunn av man har et godt forhold til den gjenlevende ektefellen. Videre kan motivet for å avgi samtykke være økonomiske grunner på særkullsbarnets side, testament etter avdøde og andre hensyn som særkullsbarnet vektlegger ved å se arveoppgjøret i sin helhet.⁵⁷

⁵⁶ Om vurderingen av prioriteringen mellom gjenlevende ektefelles minste arv og barns forlodsrett, se Unneberg (1991) s. 273-275

⁵⁷ Hambro (2006) s. 99-105

Ektefellen er også gitt en rett til å sitte i uskifte med avdødes særeie, hvis det er fastsatt i ektepakt, eller legalarvingene samtykker til det, jf. arveloven § 9 (2) og ekteskapsloven § 43.⁵⁸ Se punkt 3.1.3 og 3.2.1.

Det er ikke regnet som arv å sitte i uskifte. Utgangspunktet ved uskifte er at «arven først faller når uskifteboet skal skiftes».⁵⁹ Når det gjelder *råderetten* for gjenlevende ektefelle som sitter i uskifte, er utgangspunktet at gjenlevende råder som eier av boet, jf. arveloven § 18 (1). Rådigheten omfatter både faktisk og rettslig disposisjonsrett, men med begrensninger i arveloven §§ 19, 21, 24 og 27. I Rt 2004 s.777, uttalte Høyesterett at uskifteinstituttet også er tjent med lovgivning som setter «klare og forutberegnelige avgrensninger av gjenlevendes handlingsrom», jf. avsnitt 36.

I tillegg til lovens begrensninger, vil også grunnlaget for uskiftet kunne medføre begrensninger i råderetten. Dette vil være tilfelle hvor særkullsbarn av førsteavdøde har gitt sitt samtykke til at gjenlevende ektefelle kan overta boet uskiftet, men samtidig knyttet betingelser til samtykket, jf. Rt 1992 s. 374. I Rt 1992 s. 374 gjaldt tvisten om samtykke avgitt av avdødes datter fra første ekteskap, medførte at gjenlevende ektefelles særeie på avtalemessig grunnlag gikk inn i uskifteboet. Høyesterett slo fast at det var adgang til å sette vilkår ved et slikt samtykke, jf. s. 377. Datteren fikk allikevel ikke medhold i at det forelå noe slikt vilkår for sitt samtykke.

Virkningene av å sitte i uskifte for gjenlevende ektefelle vil være at man blir fullt ut ansvarlig for avdødes gjeld, og at skjevdelingsmidler vil gå inn i felleseie, jf. arveloven § 20 og ekteskapsloven § 77 (1). Hvor tjent gjenlevende ektefelle vil være ved å sitte i uskiftet bo, vil kunne variere med ekteskapets lengde, gjenlevende ektefelles alder, utsikter for et nytt samliv, avdødes gjeld og gjenlevende ektefelles særeie og skjevdelingsmidler.

⁵⁸ Lov av 7. april 1991 nr 47 om ekteskap

⁵⁹ Asland (2008) s. 57

2.3.2.4 Boslodd

Boslodd er den delen som ektefellene sitter igjen med, etter en deling av felleseiet. Felleseie skal som utgangspunkt deles likt etter at felles gjeld er trukket fra, jf. ekteskapsloven § 58. Ved ektefellens død sikres gjenlevende ektefelle sin boslodd av felleseiet, dersom man ikke skal sitte i uskifte. I tillegg til å sikre seg sin del av felleseiet, har gjenlevende ektefelle krav på å ta ut sitt særeie og skjevdelingsgrunnlag fra ekteskapet.

Rettsgrunnlaget for *skjevdeling* finner man i ekteskapsloven § 59. Etter § 59 (1) kan man få utlagt, i tillegg til sin boslodd, verdien av «formue som klart kan føres tilbake til midler som en ektefelle hadde da ekteskapet ble inngått», sammen med den arv og gaver man har mottatt fra andre enn ektefellen. Regelen er en verdiregel, og gir ikke rett til å ta ut bestemte eiendeler av boet.⁶⁰ Dette må gjøres etter reglene om naturalutlegg, se punkt 2.3.2.5. Gaver som er gitt av den andre ektefellen under ekteskapet, er imidlertid ikke omfattet av skjevdelingsregelen. Det betyr at gaver gitt av ektefellen går inn i felleseiet, og er gjenstand for deling mellom ektefellenes boslodd, og deretter en del av arvemassen etter avdøde når boet skal skiftes. Mer om gaver fra ektefellen, se punkt 3.1.3.2.

2.3.2.5 Naturalutlegg

Gjenlevende ektefelle er gitt en legal fortrinnsrett til felleseiets eiendeler i lov 21.februar 1930 om skifte (skifteloven), jf. § 63. Ektefellen har rett til å ta ut eiendeler «som han fullt ut eller for det vesentlige har brakt inn i boet», så lenge det ikke fremstår som «åpenbart urimelig etter forholda», jf. § 63 (1). Videre har også gjenlevende ektefelle en rett, uavhengig av hvem som har brakt det inn i ekteskapet, til å «få utlagt på sin lodd», felles bolig og annet løsøre som har tilhørt deres felles hjem, jf. § 63 (2). Dette gjelder også bare dersom urimelighetsvilkåret etter § 63 (1) er oppfylt, jf. § 63 (2) første punktum.

⁶⁰ Lødrup og Sverdrup (2009) s. 258

Det skal allikevel mye til for å fravike fra hovedregelen om at gjenlevende skal kunne få utlagt fellesboligen til seg, noe høyesterett påpekte i Rt 2010 s.1587. Dommen gjaldt et krav fra gjenlevende ektefelle om naturalutlegg av felles bolig ved skifte med avdødes særkullsbarn. I dommens premiss 27 uttaler førstevoterende at «Det skal etter bestemmelsens ordlyd mye til før hovedregelen kan fravikes.». Ved urimelighetsvurderingen kan det legges vekt på varigheten av ekteskapet. Høyesterett uttalte allikevel i nevnte dom, premiss 30, at reelle hensyn tilsier at «listen for å fravike hovedregelen bør legges høyt».

2.3.3 Oppsummering av legalarven

Livsarvingene og gjenlevende ektefelles legalarv setter begrensninger for testators frihet til å fordele sin arv. Samlet sett skaper reglene et «*klassemille*» i arveretten. Skillet er et formuesmessig skille, og går mellom arvelatere med testasjonsfrihet og arvelatere uten testasjonsfrihet. Livsarvingenes legalarv utgjør 2/3 av arvelaters formue, jf. arveloven § 29. Gjenlevende ektefelles minste arv utgjør 4 G, jf. arveloven § 6. Sammenlagt tilsier dette at arvelater må etterlate seg en formue som overstiger 12 G, for at man skal oppnå testasjonsfrihet. Ved 12 G, vil ektefellens minste arv på 4 G utgjøre hele testasjonsfriheten på 1/3. Testasjonsfriheten på 1/3 er delen som gjenstår etter at livsarvingenes legalarv på 2/3 er trukket fra.

Illustrert ved et regnestykke, vil det bli følgende;

$$4\text{ G } (1/3) + 8\text{ G } (2/3) = 12\text{ G}.$$

Omregnet til kroner, må arvelaters formue per dags dato overstige 1 022.940 kroner (12 G), for at arvelater skal ha testasjonsfrihet. Det er dette skillet som det siktes til når det snakkes om «*klassemillet*» i norsk arverett, og utgjør arvelaters adgang til å kunne opprette testament eller ikke.

Når det gjelder *beløpsbegrensningen* har ikke denne blitt endret siden 1985. I utgangspunktet var det tenkt at pliktdelens beløpsbegrensning skulle oppjusteres med jevne mellom-

rom.⁶¹ Dersom man skulle gjort en oppjustering av beløpsbegrensningen i takt med konsumprisindeksen fra 1985, så hadde den tilsvart ca. 2,2 millioner kroner i dag.⁶²

Til illustrasjon, var den gjennomsnittlige årslønn på 132.537 kr i 1985.⁶³ Gjennomsnittlig månedslønn i 2013 ble målt til 41.000 kroner, som tilsier at en gjennomsnittlig årslønn for nordmenn i 2013 lå på 492.000 kroner.⁶⁴ I 1985 utgjorde en gjennomsnittlig årslønn 13, 25 % av pliktdelsbeløpet. I 2013 utgjør til sammenligning den gjennomsnittlige årslønnen 49,2 % av pliktdelsbeløpet. Prosentene viser hvor liten betydning beløpsbegrensningen på en million kroner vil kunne utgjøre i dag, hos de arvelaterne med testasjonsfrihet og større formuer.

3 Arvelaters adgang til å fordele arv.

I det følgende skal det gjøres en gjennomgang av hvilke muligheter arvelater er gitt til å fordele sin arv. Først skal det redegjøres for fordelingsmuligheter som lovgivningen åpner for under punkt 3.1. Deretter skal det redegjøres for arvelaters fordelingsmuligheter gjennom avtale under punkt 3.2. Det som er felles for fordelingsmulighetene, er at legalarven legger begrensninger for testasjonsfriheten gjennom arveloven §§ 6 og 29.

3.1 Fordelingsmuligheter etter loven hvor arveloven §§ 29 og 6 begrenser testasjonsfriheten.

Det vil være flere regelsett av betydning for arvelaters fordelingsmuligheter. Lovgivningen som har størst betydning ved fordeling av arv, er arveloven. Men også ekteskapsloven og forsikringsavtaleloven inneholder bestemmelser av betydning for arvelater.

⁶¹ Ot. Prp.nr.57(1984-1985) s. 20 flg

⁶² <http://ssb.no/priser-og-prisindekser/statistikker/kpi/maaned/2014-03-10?fane=tabell#content>, under «Beregning prisendringen selv».

⁶³ https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_b627.pdf, s. 21 i pdf-filen

⁶⁴ <http://www.ssb.no/lonnansatt/>

3.1.1 Livsdisposisjoner

Den aller største muligheten man har som arvelater til å påvirke lovens arvefordeling, er å gi bort verdier til den man ønsker å sikre, mens man lever. I live har man full rett til å råde over sin egen formue. Denne råderetten blir i juridisk term omtalt som *livsdisposisjoner*, og er ikke regulert i arveloven. Livsdisposisjoner er allikevel plassert under kapitlet om fordelingsmuligheter etter loven, fordi de står som motsetninger til dødsdisposisjoner som reguleres av arveloven.

Den legale arveretten er ikke beskyttet mot livsdisposisjoner. Det betyr at reglene om ektefelles og livsarvingenes arverett ikke står i veien for det man velger å gjøre med sin formue mens man lever. Man kan med andre ord gi bort alt man har i levende live, og på den måten forfordele, eller påvirke legalarvingenes legalarv.

Livsdisposisjonene står som sagt som motsetninger til dødsdisposisjoner eller testamenter, da slike disposisjoner ikke er ment at skal oppfylles før etter giverens død, jf. arveloven § 48 (1). Det er i skillet mellom hva som skal anses som livsdisposisjoner, og hva som skal anses som dødsdisposisjoner de større juridiske utfordringene ligger.

Dødsdisposisjonene må i motsetning til livsdisposisjonene ligge innenfor arverettens rammer, gjennom testasjonsrettens begrensninger og strenge formkrav, jf. arveloven §§ 49-51. Skillet mellom hva som anses som en livsdisposisjon og hva som anses som en dødsdisposisjon, ligger i hva som innholdsmessig anses å være en testamentarisk disposisjon. Ordlyden i arveloven § 48 (1) viser til at et testament er det som er ment å skulle fastsette «kva som skal gjerast med det han let etter seg når han dør». Med andre ord vil en dødsdisposisjon være noe som er ment å skulle gjelde etter arvelaters død. Dette gjelder også for gaver, jf. arveloven §§ 35 og 53 og Rt 2008 s.1589, se om dommen nedenfor.

For at en disposisjon skal kunne anses som en livsdisposisjon, har rettspraksis trukket frem et vilkår om at disposisjonen må ha *realitet* for giveren.

I Rt 2008 s. 1589 behandlet Høyesterett en sak om hvorvidt en overdragelse fra mor til en sønn av en andel i et borettslag skulle kjennes ugyldig, og anses som en dødsdisposisjon. I avsnitt 29 uttaler Høyesterett at «For at en gave skal anses som en livsdisposisjon, må den ha innebåret eller vært ment å innebære en realitet for giveren eller gavemottakeren mens giveren levde». Høyesterett vurderte om overdragelsen hadde hatt «realitet» for moren mens moren levde, og kom etter en helhetsvurdering til at vilkåret om realitet ikke var oppfylt. Overdragelsen ble dermed ansett som en dødsdisposisjon.

Vilkåret om «realitet», er også trukket frem av Høyesterett i Rt 2007 s. 776. Dommen gjaldt en avtale mellom to samboere hvor den ene samboeren overførte halvparten av en boligeiendom til den andre. Høyesterett uttalte at det avgjørende for om overføringen kunne anses for å være en livsdisposisjon måtte være om den for giveren «innebar eller var ment å innebære noen realitet utover den å skulle sikre at mottakeren etter giverens død... ble eier av den faste eiendom». Vurderingen av forholdet mente Høyesterett at også måtte bero på en helhetsvurdering, hvor avtalens «konkrete virkning» for giveren og den «formelle gjennomføringen av avtalen» måtte inngå som momenter, se avsnitt 35.

Dersom man som arvelater ønsker å sikre sin ektefelle gjennom livsdisposisjoner, er det flere ting arvelater må ta i betraktning. En måte man som arvelater kan sikre ektefellen uten å måtte ta hensyn til de regler loven fastsetter, er å bruke formuen på ting man kan gjøre sammen. I tilfeller hvor man ønsker å sikre ektefellen gjennom større gaver, må reglene om ektepakter etter ekteskapsloven tas til følge for at ektefellen skal kunne beholde gaven etter arvelaters død. Mer om arvelaters adgang til å sikre ektefellen gjennom gaver vil det redegjøres for under punkt 3.1.3.

3.1.1.1 Vurdering av livsdisposisjoner som fordelingsmulighet

Ved bruk av livsdisposisjoner, kan arvelater disponere hele sin formue etter eget ønske. I utgangspunktet er livsdisposisjoner den aller største adgangen arvelater har til å fordele sin arv, da de ikke kan begrenses av arvelovens regler om pliktdel og gjenlevende ektefelles krav på arv.

I vilkåret for livsdisposisjoner om «realitet» for giveren, ligger imidlertid livsdisposisjonenes største begrensning. Arvelater kan ikke, etter å ha fordelt ut sin formue i disposisjoner, lenger bruke det som sitt eget mens man lever. Arvelater løper en risiko for at det kan gå lang tid fra disposisjonen blir gitt, og til arvelaters død. Hvor dette er tilfellet, vil usikkerhet rundt egen fremtidig livssituasjon tale imot bruken av livsdisposisjoner som fordeling av arv. Begrunnelsen for det er at sykdom, ulykker og økonomiske utfordringer kan være problemstillinger arvelater må håndtere i fremtiden, og som gjør det nødvendig å ha et sikkerhetsnett i egen formue.

3.1.2 Testament

Gjennom bruken av testament, kan arvelater fordele sin arv etter eget ønske. Testamenter utgjør derfor i utgangspunktet en stor fordelingsmulighet for arvelater.

Arvelovens utgangspunkt er full testasjonsfrihet for arvelater, jf. arveloven § 48. I realiteten begrenses avdødes testasjonsfrihet av de legale rettigheter for livsarvingene og minstearven for gjenlevende ektefelle. Dersom arvelater etterlater seg livsarvinger, gjenstår det en testasjonsfrihet på 1/3 av arven etter at livsarvingenes pliktdel på 2/3 er trukket fra. Hvor arvelater også etterlater seg ektefelle, begrenses testasjonsfriheten ytterligere gjennom reglene om minstearv. For at man skal oppnå testasjonsfrihet etter gjeldende rett, må arvelaters samlede formue overgå 12 G, se punkt 2.3.3.

3.1.2.1 Gjensidig testament

Ektefeller har innenfor testasjonsfriheten, en mulighet til å sikre hverandre gjennom gjensidige testamenter, jf. arveloven § 49 (3). Gjensidige testamenter kan ikke brukes til å øke sin egen testasjonsfrihet, men kan brukes til å sikre sin egen ektefelle. Videre kan de være et alternativ til uskifte, hvor man kan sette egne begrensninger for gjenlevende ektefelle.

I tilfeller hvor arvelater også etterlater seg livsarvinger, vil man ved et gjensidig testament kunne heve gjenlevende ektefelles arvelodd fra 1/4 til 1/3, jf. arveloven § 29. Et gjensidig

testament vil med andre ord kunne sikre ektefellen hele friarven. Dersom ingen av ektefellene etterlater seg livsarvinger, kan man gjennom gjensidig testament sikre at ektefellen arver alt, og at ektefellen får råde fritt over arven, jf. arveloven § 67 nr. 1.

3.1.2.2 Vurdering av testament som fordelingsmulighet

I utgangspunktet er testament en meget god mulighet for arvelater til å fordele sin arv til den man måtte ønske. Problemet i gjeldende rett, er nettopp at reglene om livsarvingenes pliktdel og gjenlevende ektefelles krav på arv setter store begrensninger i arvelaters testasjonsfrihet. Begrensningene må tas hensyn til også ved opprettelsen av gjensidige testament. Som fremstilt ovenfor, må arvelater ha en samlet formue som overstiger 1 022.940 kr (12 G) per 01.05.13, for å oppnå testasjonsfrihet. Begrensningene gjør derfor at de arvelaterne som ikke har formue som overstiger 1 022.940 kr, heller ikke har testasjonsfrihet. Det betyr at testament ikke utgjør en fordelingsmulighet for alle.

3.1.3 Ektepakt

Dersom arvelater ønsker å sikre sin ektefelle, har man en sikringsmulighet i opprettelse av ektepakter, jf. ekteskapsloven § 55. For at ektepakter skal være gyldige, må de oppfylle formkrav, jf. ekteskapsloven § 54 og § 55. Formkravet for ektepakter etter ekteskapsloven § 54, er i hovedsak de samme som for testamenter etter arveloven § 49. Bakgrunnen for at formkravene harmonerer, var at «en ektepakt som inneholdt dødsdisposisjoner, ikke skulle bli ugyldig fordi testamentsformene ikke var overholdt».⁶⁵

I enkelte tilfeller hvor ektepakter og testamenter er opprettet i sammenheng, vil forbindelsen mellom bestemmelsene kunne gjøre at hele avtalen må settes til side, dersom enten ektepakten eller testamentbestemmelsene er ugyldige. Et slikt tilfelle behandlet Høyesterett i Rt 2012 s. 401. Mannen hevdet at ugyldige testamentariske bestemmelser som krenket

⁶⁵ Lødrup og Sverdrup (2009) s. 209. Se også NOU 1987:30 Innstilling til ny ekteskapslov- del II, s. 123

livsarvingenes pliktdel, måtte føre til at ektepakten som ga kona særeie måtte kjennes ugyldig. Høyesterett kom til at ektepakten ikke kunne kjennes ugyldig, da det ikke var gitt at de testamentariske bestemmelsene ville krenke livsarvingenes pliktdel, samtidig som det forelå en inngått arveavtale med livsarvingene.

Ektepakter som kan bidra til å sikre ektefellen, er ektepakter om formuesordningen og ektepakter om gaver mellom ektefellene, jf. ekteskapsloven kapittel 9 og 10. I det følgende skal det redegjøres for de to variantene av ektepakter.

3.1.3.1 Ektepakt om formuesordningen, ekteskapsloven kapittel 9.

Ekteskapsloven § 42 er uttømmende i forhold til hvilke avtaler som kan opprettes om formuesordningen mellom ektefeller.⁶⁶ Ektefeller kan lage en ektepakt om formuesordningen dem imellom. En avtale om formuesordningen kan innebære at det skal gjelde særeie mens begge lever, men at formuene skal gjøres om til felleseie ved den enes død, jf. ekteskapsloven § 42. Slike avtaler kan også begrenses til at de bare skal gjelde for den ene av ektefellene, ved at den kun blir gjeldende dersom en bestemt av ektefellene dør først, jf. ekteskapsloven § 42 tredje ledd, første og annet punktum.

For å illustrere hvor store forskjeller man kan utgjøre ved å inngå en ektepakt om formuesforholdet skal det gis et *eksempel*.

Arvelater har et særkullsbarn når han inngår ekteskap med en ny kone. Med seg inn i ekteskapet har han 2 millioner kroner, som er hans særeie. Særkullsbarnet pådrar seg et betydelig rusproblem, og arvelater ønsker å begrense særkullsbarnets arv da arven angivelig vil brukes på rusmidler.

⁶⁶ Rt 2012 s.874, avsnitt 27.

Arvelater inngår derfor en ektepakt med sin nye ektefelle. Ektepakten fastsetter særeie i live, og felleseie ved død. Det gjøres også en avtale om å frafalle skjevdelingsretten etter ekteskapsloven § 44. Ved arvelaters død vil de 2 millionene gå inn som felleseie, og bli gjenstand for likedeling mellom ektefellene. På den måten kan arvelater senke sin formue og beregningsgrunnlaget for sin arv, fra 2 millioner til en million kroner. Dersom arvelater ikke hadde inngått ektepakten, hadde hans eneste mulighet til å begrense særkullsbarnets arv vært gjennom testament, som fastsatte begrensning på en million kroner, jf. arveloven § 29. Etter ektepakten vil særkullsbarnets arv kunne begrenses til ca. 667.000 kr, som tilsvarer 2/3 av arvelaters formue på en million.

Utgangspunktet etter ekteskapsloven er at partene kan skjevdele verdien av formue de hadde da ekteskapet ble inngått, eller senere ervervet gjennom arv eller gave, jf. ekteskapsloven § 59. I likhet med en ektepakt som gjelder formuesforholdet mellom ektefellene i forhold til særeie, kan det etter ekteskapsloven § 44 avtales at reglene om skjevdeling ikke skal gjelde ved et «senere skifteoppgjør», jf. første ledd. Bestemmelsen sier at en slik avtale kan begrenses til bare å gjelde når ekteskapet oppløses ved død, og til bare å omfatte den enes formue, jf. tredje og annet ledd. Situasjonen kan dermed bli lik som skissert ved eksempelet ovenfor om særeie.

Avtaler om formuesordninger kan opprettes og endres selv om den ene ektefellen ligger på dødsleiet. I Rt 1985 s. 1291 uttalte Høyesterett at loven ikke ga uttrykk for at adgangen til å omgjøre særeie til felleseie skulle «begrenses av livsarvingenes krav på pliktdelsarv», og at det ikke var grunnlag for å hevde dette selv om «ektepakten inngås når den ene ektefelle ligger på dødsleiet.», jf. s. 1295. Dommen omhandlet en omgjøring av boligeiendom fra den ene ektefellens særeie til ektefellenes felleseie, kort tid før ektefellens død.

3.1.3.2 Ektepakt om gaver, ekteskapsloven kapittel 10.

Dersom man ønsker å sikre sin ektefelle, kan dette gjøres gjennom gaver gitt som livsdisposisjoner. Gaven må sikres ved ektepakt for å være gyldig etter loven, jf. ekteskapsloven § 50. I tillegg må man i ektepakten gjøre gaven til ektefellens særeie, for at ikke gaven vil

gå inn som felleseie ved et skifte av boet. I utgangspunktet vil man kunne skjevdele verdier man har fått i gave under ekteskapet, men dette gjelder ikke for gaver gitt av ektefellen, se ekteskapsloven § 59 om skjevdeling.

Skillet mellom hvilke gaver som er gitt som livsdisposisjoner og hvilke gaver som er gitt som dødsdisposisjoner, vil kunne skape strid ved et arveoppgjør, se punkt 3.1.1. Spesielt i de tilfeller hvor det finnes særkullsbarn etter avdøde. I tilfeller hvor det finnes særkullsbarn, kan det være at gaver gitt under ekteskapet kreves tilbakeført til felleseiet, for å øke formuen til arvelater fra særkullsbarnas side. Det har vært flere eksempler i rettspraksis, hvor avdødes livsarvinger har angrepet en ektepakt som overfører en gave til ektefellen, med den begrunnelse av at den må anses som en dødsdisposisjon.

I Rt 1961 s. 935 fikk sønn av avdøde medhold i at overdragelsen av eiendom til ektefellen som ektefellens særeie, måtte anses som en dødsdisposisjon. Høyesterett la til grunn ved vurderingen at overføringen av eiendommen ikke var ment å skulle «innebære noen realitet utover den å skulle sikre at mottageren etter giverens død... ble eier av den faste eiendom med innbo og løsøre». Deretter konkluderte Høyesterett med at en slik handling var en «disposisjon med døden for øye», og dermed var i strid med arvelovens pliktdelsregler, se side 937 i dommen.

Høyesterett sto overfor et tilnærmet likt faktum i Rt 1979 s. 1200. Avdøde hadde overdratt eiendom med innbo og løsøre til ektefellen. Høyesterett kom i likhet med dommeren i Rt 1961 s. 935, til at ektepakten ikke medførte noen realitet for avdøde i hans levetid. Gaven var derfor ansett å være i strid med pliktdelsregelen i arveloven § 29.

I begge de nevnte dommene fra høyesterett ble ektepaktene opprettet sent i ekteskapet, og gavegiveren holdt en høy alder, henholdsvis 80 år og 83 år når ektepaktene ble inngått. Ved opprettelsen av en ektepakt med gaveoverføring kan det være en fordel å opprette ektepakten så tidlig som mulig i ekteskapet, slik at tvilen om hvorvidt gaveoverføringen er en dødsdisposisjon ikke vil ha noen realitet.

Dette var tilfellet i Rt 1971 s. 300. I dommen forsøkte avdødes sønn å få kjent en ektepakt om overdragelse av eiendeler fra avdøde til ektefellen ugyldig. Sønnen hevdet at ektepakten var en dødsdisposisjon. Høyesterett kom til at overdragelsen var å anse som en livsdisposisjon, da ektepakten hadde hatt realitet for giveren allerede fra opprettelsen. Ektepakten ble inngått fire dager etter ekteskapet, og dommeren la også vekt på alderen til giveren hvor det uttales at « Jeg ser ektepakten som et fornuftig ledd i etableringen av et felles hjem for to jevnaldrende mennesker.»⁶⁷ Gavegiveren og ektefellen var henholdsvis 61 år og 57 år da ektepakten ble inngått.

3.1.3.3 Vurdering av ektepakter som mulighet til å fordele sin arv.

Ved å opprette ektepakter kan man regulere store verdier i ekteskapet, som vil være avgjørende ved et arveoppgjør. Den største risikoen ved ektepakter derimot, er risikoen for skilsmisse. Se diagram under punkt 1.3 og skilsmissestatistikken i Norge. Ved å overføre gaver og formue til ektefellen gjennom ektepakt, betyr det også at ektefellen beholder det overførte dersom ekteskapet oppløses på et senere tidspunkt. Et annet hensyn man må ta ved bruken av ektepakter, er at de bare kan endres ved en ny ektepakt. For å kunne endre den opprinnelige ektepakten ved en ny ektepakt, kreves det enighet mellom ektefellene. Arvelater er med andre ord avhengig av forhold på ektefellens side når man skal fordele arv gjennom bruken av ektepakt.

3.1.4 Forsikringsavtaler

Forsikringsavtaler er et godt supplement til å kunne sikre den man ønsker, da slike avtaler kan utgjøre store summer. Utgangspunktet er at forsikringsavtalene ikke er å anse som arv etter avdøde, og begrenses ikke av livsarvingenes pliktdel og gjenlevende ektefelles boslodd eller minste arv.⁶⁸

⁶⁷ Side 303 i dommen

⁶⁸ Lødrup og Asland (2012) s. 136

Dersom avdøde har tegnet en livsforsikring, har gjenlevende ektefelle en legal rett til avdødes livsforsikring etter forsikringsavtaleloven, jf. § 15-1 (2) første punktum. Bestemmelsen gir allikevel arvelater en mulighet til å sikre en livsarving utover legalarven, gjennom adgangen til å oppgi en annen som skal begunstiges av livsforsikringen, jf. forsikringsavtaleloven § 15-2. Det kreves en aktiv handling fra arvelaters side, dersom man ønsker at forsikringssummen skal tilfalle noen andre enn sin ektefelle. I de tilfeller forsikringshaveren velger en begunstiget til sin forsikringsavtale, kan ikke forsikringssummen avskjæres av livsarvingenes pliktdel.⁶⁹ Med andre ord vil ikke begunstigelsen av en livsarving måtte komme til fratrekk fra arvingens resterende legalarv. Forsikringshaver kan begunstige den man ønsker gjennom sitt testament, ved å disponere «særskilt over en forsikring» i testamentet, jf. § 15-3 (2).

Dersom avdøde ikke etterlater seg ektefelle vil forsikringssummen gå til «arvingene etter lov og testament», og falle inn i boets aktiva som skal deles, jf. forsikringsavtaleloven § 15-1 (3). Også i de tilfeller hvor avdøde etterlater seg testament hvor han ikke disponerer særskilt over forsikringssummen etter reglen i § 15-3, skal «testamentet kunne oppfylles av forsikringssummen, men bare så langt ikke livsarvingenes pliktdel er til hinder for dette».⁷⁰ I slike tilfeller må man følge de alminnelige testasjonsregler i arveloven, og ta hensyn til livsarvingers pliktdelsarv og gjenlevende ektefelles rett til minstearv.

Det kan bli tvil om hva som omfattes av en forsikringsavtale som avdøde har inngått. I Rt 2003 s. 92 var spørsmålet om oppsparte midler på en konto var å anse som en forsikringssum etter forsikringsavtaleloven § 15-1. Gjensidige hadde utbetalt en dødsfallsdekning på 500.000 kr, i tillegg til en sparesaldo fra en konto på 60.000 kr. Kontoen som sparesaldoen sto på var opprettet i forbindelse med forsikringsavtalen, og var grunnlaget for tvisten. Avdødes særkullsbarn hevdet at kontoen bar preg av å være en vanlig brukskonto, ettersom avdøde hadde hatt en betydelig frihet til selv å regulere sparesaldoen. Høyeste-

⁶⁹ Lødrup (2009) s. 126

⁷⁰ NOU 1983:56 Lov om avtaler om personforsikring, s. 120

rett vurderte kontoen som en del av forsikringsavtalen, ettersom kontoen hadde en «tilknytning» til dødsforsikringen som vanskelig kunne sees å være helt «sammenlignbar med et innskudd i en bank», avsnitt 45.

3.1.4.1 Vurdering av forsikringsavtaler som sikringsmulighet.

Forsikringsavtaler kan være en god måte å fordele sin arv på, spesielt med tanke på å sikre ektefellen. De vil også kunne være et viktig verktøy der arvelater ønsker å rette opp uønskede skjevheter som følge av arvelovens regler. Tall fra statistisk sentralbyrå viste at det ble utbetalt 44,2 milliarder kroner i livsforsikringer i 2012. Samtidig var det en økning i brutto premieinntekter på livsforsikringer med 10,4 milliarder kroner fra 2011. Dette tilsvarte en økning på 14,5 % fra 2011 til 2012.⁷¹ Tallene viser at antallet tegnede livsforsikringer har økt. Økningen kan gi en indikasjon på økt bevissthet rundt økonomisk sikring av sine nærmeste etter eget dødsfall.

Det som gjør forsikringsavtaler til et godt supplement, er at de kan omfatte store summer. I dom fra Asker og Bærum tingrett, avsagt 21. februar 2014, kom det frem at selv om den gjenlevende ektefellens arv ble begrenset til 6 ganger grunnbeløpet gjennom avdødes testamente, hadde ektefellen fått tildelt livsforsikringssummen etter avdøde som utgjorde 4,9 millioner kroner. Dommen skisserer hvor stort «smutthull» slike forsikringsavtaler kan utgjøre i forhold til arveretten. Spesielt viktig, kan livsforsikringer være i de tilfeller hvor boet er beskjedent. Utbetalingene kan da utgjøre en betydelig sum i forhold til avdødes formue.⁷²

⁷¹ <http://ssb.no/bank-og-finansmarked/statistikker/forsbra/aar/2013-11-22#content>

⁷² Tingrettsdom, saksnummer 13-113780TVI-AHER/1

3.2 Fordelingsmuligheter gjennom avtale, hvor arveloven §§ 29 og 6 begrenser testasjonsfriheten.

Under forrige avsnitt ble arvelaters lovfestede fordelingsmuligheter gjennomgått. Arvelater er imidlertid også gitt en mulighet til å fordele sin arv gjennom å opprette forhåndsavtaler om arveoppgjøret med livsarvinger og ektefellen. Gjennom slike avtaler vil det også være mulig å omgå lovens begrensninger for arvelater gjennom arveloven §§ 29 og 6.

3.2.1 Forhåndsavtaler om arv.

Arvelaters sikringsmuligheter gjennom ektepakt har den uheldige virkningen av at ektepakter er endelige. Det medfører at alt som føres inn i ektepakter er knyttet til et valg arvelater må ta. Dersom arvelater ønsker å fordele sin arv, uten å måtte velge mellom ektefellen og livsarvingene, kan man opprette forhåndsavtaler om fordelingen av sin arv. Slike avtaler åpner for en kombinasjonsmulighet for arvelater, og øker arvelaters frihet til å fordele sin arv gjennom avtalefriheten ved opprettelsen av slike forhåndsavtaler.

Arvelater kan gjennom forhåndsavtaler velge å sikre ektefellen i førsteomgang, og å sikre barna gjennom sekundærdisposisjoner i andreomgang. Etter å ha inngått en forhåndsavtale kan man også gjennom en arvepakt, binde seg til ikke å kunne opprette, endre eller tilbakekalle testamentet med forhåndsavtalen, jf. arveloven § 56.

Adgangen til å opprette arveavtaler, vil bare kunne begrenses av avtalepartenes uenighet. Også for arvingene kan en arveavtale være en gunstig løsning, da de ikke har anledning til å kunne påvirke fordelingen av arv etter avdøde utover reglene om legalarv. På denne måten kan alle parter bli hørt og komme til en enighet rundt en løsning som er til gunst for alle.

Dersom det skulle oppstå tvil om en forhåndsavtale i etterkant av avtaleinngåelsen, må avtalen tolkes i lys av de avtalerettslige prinsipper.

I det følgende gis et eksempel hvor inngåelse av en forhåndsavtale vil kunne være en god mulighet for arvelater til å fordele sin arv etter eget ønske.

3.2.2 Eksempel på forhåndsavtale.

Arvelater A gifter seg med den flere år yngre B. Fra tidligere ekteskap har A særkullsbarna Æ, Ø og Å. Inn i ekteskapet hadde A med seg sitt barndomshjem til en verdi av en million kroner, som sitt særeie. B brakte med seg sin ferieleilighet på Mallorca. A ønsker at B skal få bo i huset etter hans død. Samtidig vil han at barndomshjemmet skal bli i familien, og ønsker derfor at det skal tilfalle barna etter at B er død, eller dersom hun etablerer seg med en ny mann. B ønsker ikke å sitte i uskifte etter A, da hennes leilighet på Mallorca følgende vil gå inn i felleseiet, se punkt 2.4.2.3.

Løsningen for A som arvelater vil her være å opprette en avtale med Æ, Ø, Å og B, som stadfester at B vil beholde huset ved hans død. Dette krever samtykke fra hans barn, da verdien på huset krenker deres pliktdelsarv, se punkt 3.1.2.1. Videre bør A i dette tilfellet, lage en sekundærklausul hvor det fastsettes at Æ, Ø og Å overtar huset dersom B etablerer seg med ny mann eller dør. Det bør også lages en klausul som begrenser B sin rett til å selge huset. Etter at avtalen er inngått, kan det hele avsluttes med en ektepakt, som vil gjøre testamentet med avtalen ugjenkallelig etter arveloven § 56.

3.2.3 Forhåndssamtykke.

I utgangspunktet kan ikke arvelater «rå over pliktdelsarv» i testament, jf. arveloven § 29 (2). Det betyr at dersom arvelater lager et slikt pliktdelskrenkende testament, vil livsarvingene kunne angripe disposisjonen i ettertid, og kreve sin legalarv.

Et unntak fra den overnevnte regelen gjelder dersom testator har «særleg heimel», jf. § 29 (2). Som «særleg heimel» regnes livsarvingenes samtykke til den pliktdelskrenkende dispo-

sisjonen.⁷³ I Rt 2012 s. 401, la Høyesterett til grunn at arvinger vil være bundet ved et avgitt forhåndssamtykke, jf. avsnitt 38 til 40. Dommen omhandler i utgangspunktet gyldigheten av en ektepakt ved et skilsmisseoppgjør, men svarer også på enkelte arverettslige spørsmål. Følgene av et forhåndssamtykke vil være at livsarvingen fraskriver seg retten til å gjøre «innsigelser mot testamentet gjeldende».⁷⁴

Det har i teorien vært diskutert om et forhåndssamtykke til et pliktdelskrenkende testament kan anses som avkall på arv etter arveloven § 45.⁷⁵ Betydningen av skillet viser seg i de ulike rettsvirkningene. Ved et forhåndssamtykke til et pliktdelskrenkende testament er det bare «pliktdelsbeskyttelsen» livsarvingen gir avkall på.⁷⁶ Med andre ord, frasier man seg retten til å kunne protestere med at testamentet krenker pliktdelen under skifteoppgjøret. Det betyr også at dersom testamentet skulle falle bort eller ikke være virksomt av andre grunner, vil livsarvingen få tildelt sin legalarv som normalt. Ved avkall på arv er rettsvirkningene noe annerledes. Dersom man gir avkall på hele sin arv vil man fjernes fra arvetavlen.⁷⁷ Samtidig vil ikke barn av livsarvingene være bundet av livsarvingens avkall på arv dersom livsarvingen ikke har mottatt «rimeleg vederlag» for avkallet, jf. arveloven § 45 (1) annet punktum. Dette er forskjellig fra forhåndssamtykke som også binder barn av livsarvingene.

Vurderingen av om det foreligger et forhåndssamtykke eller et avkall på arv, må gjøres ved en tolkning av testamentet og det enkelte samtykket.⁷⁸ Ved tolkningen må det ses til vanlige avtalerettslige prinsipper. Ordlyden i både testamentet og i samtykkeerklæringen vil stå sentralt. Samtykkeerklæringen vil blant annet kunne settes til side etter læren om bristende forutsetninger, eller som urimelig etter avtaleloven §§ 33 og 36.

⁷³ Hambro (2007) s. 200

⁷⁴ Unneberg (2009) s. 301

⁷⁵ Hambro (2013) s. 293-294

⁷⁶ Unneberg (2009) s. 302

⁷⁷ Hambro (2013) s. 288

⁷⁸ Unneberg (2009) s. 301 og Hambro (2013) s. 295

Ektefelles legalarv er ¼ av boet, men kan begrenses til minstearv på 4 G gjennom testamente. Vilkåret er imidlertid at ektefellen må ha fått «kunnskap» om disposisjonen før arvelaters død, jf. arveloven § 7.

Det er også for ektefellen en adgang til å *forhåndssamtykke til krenkelse av minstearven*, slik livsarvinger er gitt anledning til med pliktdelsarven. Også ektefellens forhåndssamtykke må tolkes i lys av de avtalerettslige prinsipper, for å kunne fastsette hvorvidt ektefellen har gitt fullstendig avkall på minstearven, eller bare et forhåndssamtykke til en krenkelse av minstearven. I en dom fra Agder lagmannsrett, ble det spørsmål om gjenlevende ektefelle hadde gitt avkall på sin minstearv. Retten kom, etter en avtalerettslig vurdering, til at slik dokumentasjonen var formulert, og sammenhengen mellom de forskjellige dokumentene, måtte tilsi at ektefellen hadde gitt avkall på all arv, også minstearven.⁷⁹

Ved forhåndssamtykke til en krenkelse av legale rettigheter, har testator en mulighet til å øke sin testasjonsfrihet. Spesielt vil dette kunne gjøre store utslag for testasjonsfriheten ved arveoppgjør av begrenset størrelse. Begrensningen ved forhåndssamtykke er at testator er avhengig av legalarvingenes vilje. Å få et samtykke til å krenke legalarvingenes rettigheter kan tenkes vanskelig i de tilfeller hvor familierelasjonene er anstrengte.

3.2.4 Vurdering av forhåndssamtykke som mulighet til å øke egen testasjonsfrihet.

Problemet med å avgi forhåndssamtykke, er at det kan være avgitt lang tid i forveien av skifte. Et eksempel på dette er hentet fra Borgarting lagmannsrett.⁸⁰ I denne saken hadde sønnen samtykket til at arven skulle gå rett til arvelaters barnebarn da han selv satt i en prekær økonomisk situasjon. Gjennom tiden forbedret imidlertid sønnens økonomiske forhold

⁷⁹ LA-2011-172843

⁸⁰ LB-1997-3453

seg, og bestemoren omgjorde testamentet som opprinnelig ga barnebarna arven. I etterkant av bestemorens død ble det uenighet mellom far og hans livsarvinger om hvordan arven skulle fordeles. Retten la til grunn at forhåndssamtykket i det opprinnelige testamentet var å betrakte som avkall på arv, og at arven derfor tilfalt barnebarna av de avdøde besteforeldrene. Dommen illustrerer at livssituasjonen kan endre seg med tiden, slik at grunnlaget for å kunne avgi samtykke som opprinnelig forelå, ikke lenger er like sterkt når tidspunktet for skiftet inntreffer.

3.3 Oppsummering og vurdering av arvelaters adgang til å fordele arv etter gjeldende rett.

Etter en gjennomgang av arvelaters fordelingsmuligheter for egen arv, fremstår mulighetene som begrenset og regelverket som innviklet. Man er som arvelater avhengig av en dyktig advokat for å få en totaloversikt over adgangen til å sikre at den man selv ønsker skal få tilfalt arv. Etter en gjennomgang av samtlige spørsmål som var stilt på advokatenhjelperdeg.no, var det gjennomgående et stort antall spørsmål som omhandlet fordeling av arv. Spesielt der det var sammensatte familier med særkullsbarn og nye ektefeller.⁸¹ Dette kan tyde på at reglene fremstår som for kompliserte til å kunne forstå på egenhånd.

Det vil også kunne være vanskelig å få en korrekt forståelse av pliktdelsreglene slik de fremstår i dag. En misoppfatning vil kunne være at livsarvinger har krav på en million kroner, sett til beløpsbegrensningen.

Reglene sett under ett, gir arvelater liten frihet til å disponere over egen arv, der arven er av begrenset størrelse. Ektepakter og spesielt forsikringsavtaler fremstår som de største fordelingsmulighetene arvelater er gitt til å kunne sikre sin ektefelle. For å sikre andre enn ektefellen, er arvelater avhengig av forhåndssamtykke fra livsarvinger og ektefelle for å øke sin

⁸¹ <http://www.advokatenhjelperdeg.no/spor-en-advokat/alle-sporsmal/Advokat-med-kompetanse-pa-arv/>

testasjonsfrihet, eventuelt å benytte seg av muligheten til å gi bort sin formue gjennom livsdisposisjoner.

Det kan settes spørsmål ved behovet for livsarvingers pliktdel. Dersom det skimtes til statistikken, fødes det færre barn i dag, enn da arveloven ble fastsatt i 1972, se punkt 1.3. Samtidig har begrepet om «*familie*» hatt en utvikling, da det for mange ikke lenger betegnes gjennom blodslinjer. I dag består personers omgangskrets i økende grad av dem man selv velger å omgås, og omfatter ikke nødvendigvis *legalarvingene* i arvelovens forstand. I enkelte tilfeller vil også legalarvingene kunne fremstå som mest fremmed. Tanken om at din egen arv skal tilfalle personer man aldri omgås, i stedet for de man selv anser som en stor og viktig del av sitt eget liv, kan i tilfelle fremstå som urimelig.

Større testasjonsfrihet enn det man har etter dagens lov, vil kunne være en endring som står i samsvar med den nevnte utviklingen.

4 Arvelaters adgang til å fordele sin arv etter dansk rett og utkast til ny arvelov.

I Fremstillingen så langt er det gjort en gjennomgang av arvelaters mulighet til å fordele sin arv i de tilfeller hvor livsarvingenes pliktdel og gjenlevende ektefelles krav på arv legger begrensninger på testasjonsfriheten etter gjeldende rett. I det følgende skal arvelaters fordelingsmulighet etter utkastet til ny arvelov gjennomgås.

Men før det kan gjøres en gjennomgang av endringene som er foreslått i det nye lovutkastet, skal det gjøres en kort gjennomgang av den danske arveretten. Begrunnelsen for denne gjennomgangen, er at utvalget til det nye utkastet til arvelov har sett hen til, og latt seg inspirere av den danske arveretten. Bakgrunnen for at lovutvalget har brukt den danske arveretten, er at Norge og Danmark har fulgt hverandre parallelt på arverettens område. Landene er de eneste med uskifterett for gjenlevende ektefelle, og den tidligere særnorske beløpsbegrensningen ble tatt inn i den danske arveloven i 2007. For lovutvalget til

NOU 2014:1, falt det derfor naturlig å se til nabolandet ved en redigering av den norske arveloven. Det vil også redegjøres for hva som skiller den danske arveretten fra den norske gjeldende rett.

4.1 Dansk arverett.

I 2007 kom den nye danske arveloven, hvor slektens arverett fortsatt er lovens utgangspunkt.⁸² Den danske arveloven har også regler om fordeling av arv mellom gjenlevende ektefelle og livsarvinger. I Danmark arver gjenlevende ektefelle $\frac{1}{2}$ av arven etter avdøde, i de tilfeller hvor arvelater også etterlater seg livsarvinger, jf. den danske arveloven (AL) § 9 stk 1.⁸³ Danmark har med andre ord gitt gjenlevende ektefelle en vesentlig større arvelodd, enn den $\frac{1}{4}$ som man har gitt i norsk rett, jf. arveloven § 6.

Etter AL §§ 5 stk 1 og 10, er $\frac{1}{4}$ av legalarven til en livsarving og gjenlevende ektefelle «tvangsarv». For livsarvingene utgjør dette en betydelig forskjell fra den norske arveloven som setter pliktdelsarv til $\frac{2}{3}$, jf. arveloven § 29 (1).

En av de mest markante forskjellene mellom norsk og dansk pliktdelsarv, i tillegg til brøken, ligger i beregningsgrunnlaget for pliktdelen. I Norge regnes pliktdelen ut fra hele arvelaters formue. I den danske arveloven står det i ordlyden at «en fjerdedel af en livsarvings arvelod er tvangsarv», jf. § 5 og «En fjerdedel af ægtefællens arvelod er tvangsarv», jf. § 10. Tvangsarven skal kun regnes ut av den bestemte arvelodden. Dette gjør at beregningsgrunnlaget for tvangsarven blir mindre etter dansk rett, enn etter norsk rett. Tvangsarv etter AL vil være $\frac{1}{4}$ av legalarveloddet som utgjør en halvpart av avdødes arv, for både livsarvingene og gjenlevende ektefelle.

Illustrert ved et eksempel vil forskjellen mellom dansk og norsk pliktdelsarv bli følgende;

⁸² Nørgaard (2008) s. 37

⁸³ Arvelov lovbekg. 515/2007

Avdøde etterlater seg 4 millioner kroner etter at felleseiet er fordelt, samtidig som han etterlater seg et barn og ektefelle. Etter dansk rett vil tvangsarven til både livsarvingen og ektefellen være 500.000,- kr hver, som tilsvarer 1 /4 av 2 millioner kroner.

Danskene har også en variant av minste arv for gjenlevende ektefelle, som omtales som «suppleringsarv».⁸⁴ Etter AL § 11 stk 2, kan ektefellen ta ut inntil 710.000 kr forlods av boet per 2014.⁸⁵ Suppleringsarven er ment å være et minstebeløp for hva gjenlevende ektefelle skal sitte igjen med, og omfatter gjenlevende ektefelles boslodd, særreie og arv etter avdøde.

Videre har AL en beløpsbegrensning på en million kroner for livsarvinger, jf. AL § 5 stk 2. Denne indeksreguleres hvert år. Noe å merke seg ved den danske arvelovgivningen er at det ikke gjelder noen tilsvarende beløpsbegrensning for ektefellen. Når man i dansk rett kan velge å begrense livsarvingens arv til en million, er det ikke gitt en slik adgang til å begrense ektefellens. La oss si at avdøde etterlater seg 20 millioner kroner til fordeling av arv. Avdøde kan begrense livsarvingens arv til en million, samtidig som at gjenlevende ektefelle vil arve 2,5 millioner kroner. Det kan undres over hvorfor man ikke også har gitt gjenlevende ektefelle en slik begrensning, eller om det bare har vært en forglemmelse.

Til sammenligning med norsk arverett, gir den danske arveloven arvelater alltid mulighet til å kunne testamentere over sin egen formue gjennom beregningsgrunnlaget for arven. Etter norsk rett er man avhengig av at arvelaters formue overstiger 12 G før man har mulighet til å testamentere. Måten de danske lovgiverne har valgt å balansere forholdet mellom den legale arveretten og testasjonsretten, har blitt brukt som inspirasjon ved arbeidet med utkastet til ny arvelov som kom 10. februar 2014.

⁸⁴ <http://www.themis.dk/synopsis/docs/Aegtefaelleudlaeg.html>

⁸⁵ <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=158909>

4.2 NOU 2014:1

Den 10. februar 2014 fremmet Arvelovutvalget, under ledelse av lagdommer Torstein Frantzen, et utkast til ny arvelov (NOU 2014:1). Bakgrunnen for opprettelsen av et nytt arveutvalg, var at samfunnet har endret seg mye siden arveloven kom i 1972. Både når det gjelder kulturelle forskjeller, samlivsformer og ikke minst nordmenns økonomi.⁸⁶ I utvalgets mandat er det lagt vekt på at det skal sikres en «tidsmessig og balansert lovgivning», som skal være i tråd med den «alminnelige rettsfølelsen», samtidig som den er «gjenkjennelig og egnet for nye generasjoner», jf. utkastet side 9, under punkt 1.2.

For å kunne vurdere arvelaters frihet til å fordele arv etter det nye utkastet, må det redegjøres for utvalgets vurdering av legalarven, herav livsarvingenes pliktdelsarv og gjenlevende ektefelles rett til arv. Det er først etter en slik redegjørelse at det klarlegges hvor stor begrensning reglene om livsarvingers pliktdel og gjenlevende ektefelles krav på arv, legger på arvelaters fordelingsfrihet.

4.3 Pliktdelsreglene

Det nye lovutkastet viderefører livsarvingenes pliktdelsarv, se utkastets kapittel 16, s. 137 flg.

4.3.1 Behovet for pliktdelsregler

I NOU 2014:1 har utvalget gjort en vurdering av hvorvidt livsarvingene fortsatt bør beskyttes gjennom pliktdelsregler, hvor de fremtredende momentene er hensynet til samfunnet, og det følelsesmessige aspektet som pliktdelsreglene er knyttet til.⁸⁷

⁸⁶ NOU 2014:1, s. 9

⁸⁷ Ibid s. 143

Ved hensynet til samfunnet legger utvalget vekt på underholdsplikten som foreldre har for sine livsarvinger. I kraft av underholdsplikten, vurderer utvalget det som «ikke rimelig» at samfunnet skal forsørge livsarvinger dersom foreldrene etterlater seg «tilstrekkelige midler til å ivareta barnas behov». Når det gjelder de følelser som er tilknyttet pliktdelsreglene, legges det stor vekt på den følelsesmessige belastningen det vil kunne være for livsarvinger å bli gjort arveløse. Utvalget fremhever at reglene om pliktdelsarv vil kunne fungere som et «plaster på såret» for livsarvingene, dersom forholdet til arvelater har vært dårlig.

Utvalget fant etter å ha foretatt en vurdering av disse momentene, at det fortsatt er gode grunner til å beholde pliktdelsreglene, men at det bør gjøres enkelte endringer for at de skal stå i samsvar med samfunnsutviklingen.⁸⁸

I det følgende skal det redegjøres for endringene som er foreslått for pliktdelsreglene i det nye lovutkastet.

4.3.2 Foreslåtte forandringer i pliktdelsreglene

Som det er redegjort for under punkt 3.1.2, er testasjonsfriheten begrenset av pliktdelsreglene. Regelen lager et klasseskille, hvor personer med liten formue ikke er gitt testasjonsfrihet. Unntaket fra dette er redegjort for under punkt 3.2.3, hvor muligheten til å øke egen testasjonsfrihet etter gjeldende rett, er å få forhåndssamtykke av livsarvingene til å krenke pliktdelen.

Det er i NOU 2014:1 foreslått tre endringer som skal øke testasjonsfriheten til arvelater, utover adgangen til å avgi et forhåndssamtykke. De foreslåtte endringene gjøres av pliktdelsbrøken, beløpsbegrensningen og beregningsgrunnlaget for pliktdelen.

⁸⁸ NOU 2014:1 s. 143-144.

4.3.2.1 Pliktdelebrøken størrelse

I det nye utkastet er pliktdelebrøken foreslått senket fra $\frac{2}{3}$ til $\frac{1}{2}$.⁸⁹ Ved begrunnelsen for å senke pliktdelebrøken legger utvalget vekt på at «antallet livsarvinger i hvert dødsbo har gått ned». Til illustrasjon vises det til statistikken for nordmenns fruktbarhet under punkt 1.3, hvor vi i gjennomsnitt føder 1,85 barn. Utvalget legger også vekt på at dødsboenes størrelse har økt. Vi etterlater oss i dag større formuer enn det vi gjorde tidligere. Til sist i vurderingen, legger utvalget vekt på at alderen til livsarvinger når de arver ofte er høy.⁹⁰ Samlet sett og ut fra disse betraktninger fastslår utvalget at pliktdelebrøken kan settes ned fra $\frac{2}{3}$ til $\frac{1}{2}$.⁹¹

4.3.2.2 Beløpsbegrensningen

Når det gjelder beløpsbegrensningen etter dagens lovgivning på en million kroner, vurderer utvalget det som at den bør høynes. Utvalget gjør på side 145 i utkastet en vurdering av hvordan man skal finne en beløpsbegrensning som skal passe for alle. Dersom man skal knytte den opp til boligprisenes utvikling, vil dette utgjøre store forskjeller da prisene i stor grad varierer mellom byene og distriktene, og mellom landsdelene. Utvalget lander på at beløpsbegrensningen burde knyttes til folketrygdens grunnbeløp, for å følge den «alminnelige velstandsutviklingen i Norge», ettersom grunnbeløpet oppjusteres 1. mai, hvert år.⁹² Etter å ha foretatt en vurdering av hvor mange grunnbeløp som beløpsbegrensningen bør ligge på, anser utvalget det som mest hensiktsmessig å sette beløpsbegrensningen til 40 G for hvert barn eller hvert barns linje.⁹³ 40 G utgjør grunnbeløpets utvikling siden 1985, da siste justering av beløpsbegrensningen ble foretatt. Beløpsbegrensningen etter den foreslåtte endringen utgjør etter dagens grunnbeløp en sum på 3,4 millioner kroner.

⁸⁹ NOU 2014:1, s. 144

⁹⁰ Ibid

⁹¹ Ibid

⁹² Ibid s. 145

⁹³ Ibid

4.3.2.3 Beregningsgrunnlaget for pliktdelen

Den siste endringen for å begrense dagens ulikhet i testasjonskompetansen, er foreslått gjennom en endring av beregningsgrunnlaget for pliktdelen. Etter dagens lovgivning er beregningsgrunnlaget hele formuen til arvelater, jf. arveloven § 29 (1). Utvalget har foreslått å endre beregningsgrunnlaget til en brøk av arvingens legalarvelodd. Utvalget har i sin vurdering sett til blant annet Danmark, som har et slikt beregningsgrunnlag. Betydningen av endringen i beregningsgrunnlaget til legalarveloddet, vil gi utslag i de tilfeller hvor arvelater også etterlater seg ektefelle. Dersom arvelater etterlater seg en ektefelle, vil livsarvingenes legalarv etter det nye utkastet være halvparten av arvelaters formue, samtidig som den andre halvdel vil være ektefellens legalarvelodd. Dersom arvelater bare etterlater seg livsarvinger, vil alt tilfalle dem, og endringen av beregningsgrunnlaget vil ikke få noen betydning.

4.3.3 Et eksempel som illustrerer de foreslåtte endringene sammenlignet med gjeldende rett.

For å illustrere hvordan endringene vil kunne slå ut i praksis, gis følgende eksempel. Testator etterlater seg livsarving og ektefelle. Testator ønsker å begrense livsarvingens arv til lovens minimum, og etterlater seg en formue på 2 millioner kroner. Etter gjeldende rett vil livsarvingens pliktdel utgjøre 1, 33 millioner kroner, som tilsier $\frac{2}{3}$ av arvelaters formue. Videre kan pliktdelen i testament settes til beløpsbegrensningen, som reduserer pliktarven fra 1, 33 millioner kroner til en million kroner, jf. arveloven § 29. Ved å bruke de foreslåtte endringene i det nye utkastet vil samme eksempel gi et litt annet resultat. Ettersom beregningsgrunnlaget for pliktdelen er legalarveloddet, må arvelaters formue deles inn i arveloddene. Etter at ektefellens legalarvelodd på en halvpart av formuen er trukket fra, gjenstår livsarvingens legalarv på en million kroner. I det nye utkastet er også pliktdelsbrøken begrenset til en halvpart. Dette gjør at pliktdelens samlede sum blir 500.000 kr, som er en halvpart av arveloddet. I forhold til beløpsbegrensningen som er satt til 40 G i det nye utkastet, vil ikke den få noen betydning i dette eksempelet, da det ikke er så stor formue etter avdøde, at man kan benytte seg av beløpsbegrensningen for livsarvingen. De nye reglene,

illustrert ved dette eksempelet, vil utgjøre en forskjell på 500.000 kr i livsarvingenes pliktdelsarv, sammenlignet med gjeldende rett.

4.4 Gjenlevende ektefelle.

Utvalget har vurdert det som nødvendig å styrke ektefellens rettigheter, for at norsk rett skal stå i samsvar med rettsutviklingen i Europa. En økning av ektefellens legalarvelodd vil bety en reduksjon av livsarvingenes legalarvelodd, spesielt for førsteavdødes særkullsbarns arv. Dette har også utvalget tatt med i sin vurdering.

4.4.1 Legalarveloddets størrelse

Utvalget foreslår å øke gjenlevende ektefelles legalarv fra $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{2}$ i konkurranse med avdødes livsarvinger. Begrunnelsen for økningen av arveloddet, er at det internasjonalt er den «rådende trenden» å styrke gjenlevende ektefelles rettigheter.⁹⁴ Igjen ser utvalget til Danmark og den danske modellen. I forhold til en økning av legalarveloddet får dette størst betydning når det gjelder arv som er *avdødes særeie*.

Dersom avdøde etterlater seg alt i felleseiet med ektefellen, vil ikke endringene utgjøre så store forskjeller fra gjeldende rett. Dersom ektefellene har felleseie, vil den gjenlevende ektefellen overta sitt boslodd og $\frac{1}{2}$ av avdødes boslodd etter utvalgets endringer. Samlet sett utgjør dette $\frac{6}{8}$ av det totale boet. Til sammenligning vil gjenlevende ektefelle ved å ta over sitt boslodd og legalarv på $\frac{1}{4}$ av avdødes boslodd, samlet sett overta $\frac{5}{8}$ av det totale boet etter gjeldende rett. Resultatet blir et skille på $\frac{1}{8}$ av boet til gjenlevende ektefelle der avdøde etterlater seg arv i felleseie med ektefellen, mellom gjeldende rett og utkastet.

⁹⁴ NOU 2014:1, s. 35

4.4.2 Minstearv

Når det gjelder gjenlevende ektefelles minstearv er det foreslått å endre den fra 4 G til 6 G. I sin vurdering legger utvalget vekt på hvilken betydning minstearven kan ha for ektefellen. Blant annet kan minstearven bidra til at ektefellen kan beholde både «felles bolig» og til å ha «midler til forsørgelse».⁹⁵ Ved fastsettelsen av beløpet på 6 G, legger utvalget vekt på at minstearven bør være av en viss størrelse dersom den skal være beskyttet mot testamentariske disposisjoner, og at dagens 4 G utgjør en liten beskyttelse for ektefellen, spesielt i forhold til boligprisene i «bystrøk».⁹⁶ Allikevel ønsker ikke utvalget å øke minstearven altfor høyt av hensyn til særkullsbarn av avdøde, og lander etter vurderingen på 6 G som ny minstearv.

Utvalget vurderer også muligheten av å gjøre minstearven om til en bestemt brøk av boet, slik at man får en pliktdelsarv for ektefellen lik den man har foreslått for livsarvingene. I vurderingen av hvorvidt man skal omgjøre minstearven til en brøk i stedet for en fast sum, blir det lagt vekt på at en slik pliktdel for ektefellen vil kunne føre til lite fleksibilitet for arvelater, og at man aldri tidligere har hatt en slik pliktdel for ektefellen i norsk rett.⁹⁷ Endring i minstearven knyttes derfor til folketrygdens grunnbeløp av utvalget.

4.4.3 Et eksempel som illustrerer de foreslåtte endringer sammenlignet med gjeldende rett.

For å illustrere hvordan endringene vil kunne slå ut i praksis, gis følgende eksempel. Testator etterlater seg en livsarving og ektefellen. Ettersom han vil sikre livsarvingen sin mest mulig arv, ønsker han å få en oversikt over ektefellens legalarv, og hvor mange kroner minstearven utgjør. Formuen til testator er på 2 millioner kroner.

⁹⁵ NOU 2014:1, s. 38

⁹⁶ Ibid

⁹⁷ Ibid

Etter gjeldende rett er ektefellens krav på legalarv, $\frac{1}{4}$ av arvelaters formue i konkurranse med livsarvinger, med et minimum på 4 G, jf. arveloven § 6. I dette tilfellet tilsvarer $\frac{1}{4}$ av arvelaters formue 500.000 kroner. Minstearven på 4 G utgjør 340.980 kroner.

Ved å bruke de foreslåtte endringene i det nye utkastet vil samme utgangspunkt gi et litt annet resultat. Ettersom utvalget har foreslått en økning av ektefellens legalarv fra $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{2}$, vil ektefellens legalarv i dette tilfellet tilsvare en million kroner. Minstearven på 6 G vil tilsvare 511.470 kroner. Differansen mellom gjeldende rett og det nye utkastet utgjør en forskjell på 500.000 kroner når det gjelder legalarven, og 170.490 kroner når det gjelder minstearven.

4.5 Eksempler som illustrerer de foreslåtte endringenes totale innflytelse på arvelaters frihet til å fordele arv.

I det følgende skal det gis tre eksempler som viser forskjellene mellom gjeldende rett og det nye lovutkastet (NOU), i forhold til arvelaters frihet til å fordele sin arv. I hvert eksempel vil arvelaters formue øke. Eksempelene gis for å kunne gi en totaloversikt over hvordan de foreslåtte endringene i utkastet vil gi utslag i formuer av ulik størrelse.

Utgangspunktet for eksemplene er det samme. Det forutsettes at den etterlatte formuen er arvelater As særeie, som ektefellen B og livsarvingene Æ og Å har legal arverett til. A ønsker å vite den samlede summen han kan råde over og fordele slik han vil. A ønsker dermed å begrense legalarvingenes arv til lovens minimum.

Eksempel 1; Arvelaters formue er *1 million kroner*.

Gjeldende rett: B sin minstearv utgjør 340.980 kr (4 G). Æ og Å sin pliktdelsarv utgjør tilnærmet 666.666 kr ($\frac{2}{3}$). Sammenlagt overstiger arven A sin formue. Da B har rett til å få tildelt sin arv først, vil Æ og Å måtte dele den resterende summen på 659.020 kr. A har ingen mulighet til å fordele arv.

NOU: B sin minste arv utgjør 511.470 kr (6 G). Æ og Å sin pliktdelsarv utgjør 250.000 kr (1/2 av legalarveloddet på 500.000 kr). Sammenlagt utgjør arven 761.470 kr. A vil i dette tilfellet kunne fordele en sum på 238.530 kr.

Eksempel 2; Arvelaters formue er 2 millioner kroner.

Gjeldende rett: B sin minste arv utgjør 340.980 kr (4 G). Æ og Å sin pliktdelsarv utgjør tilnærmet 1 333.333 kr (2/3). Sammenlagt utgjør arven 1 674.313 kr. A vil i dette tilfellet kunne fordele en sum på 325.687 kr.

NOU: B sin minste arv utgjør 511.470 kr (6 G). Æ og Å sin pliktdelsarv utgjør 500.000 kr (1/2 av legalarveloddet på 1 million kr). Sammenlagt utgjør arven 1 011.470 kr. A vil i dette tilfellet kunne fordele en sum på 988.530 kr.

Eksempel 3; Arvelaters formue er 10 millioner kroner.

Gjeldende rett: B sin minste arv utgjør 340.980 kr (4 G). Æ og Å sin pliktdelsarv utgjør tilnærmet 6 666.666 kr (2/3). Ved beløpsbegrensningen på en million kr, vil Æ og Ås arv utgjøre 2 millioner kroner. Sammenlagt utgjør arven 2 340.980 kr. A vil i dette tilfellet kunne fordele en sum på 7 659.020 kr.

NOU: B sin minste arv utgjør 511.470 kr (6 G). Æ og Å sin pliktdelsarv utgjør 2,5 millioner kr (1/2 av legalarveloddet på 5 millioner kr) Sammenlagt utgjør arven 3 011.470 kr. A vil i dette tilfellet kunne fordele en sum på 6 988.530 kr.

Ved å sammenligne arvelaters mulighet til å fordele arv, vises det at utkastets endringer gir arvelater større mulighet til å fordele sin arv, enn det gjeldende rett gjør, ved formuer av begrenset størrelse som i eksempel 1 og 2. Derimot gir utkastet arvelatere ved større formuer, som i eksempel 3, en mindre fordelingsmulighet enn det de har etter gjeldende rett.

4.6 Andre endringer av betydning for arvelaters fordelingsmulighet.

Utvalget har ikke gjort andre endringer fra gjeldende rett, som vil resultere i en endring for arvelaters mulighet til å fordele arv. Det som kan bemerkes, er at utvalget har forsøkt å gjøre en presisering av skillet mellom livsdisposisjoner og dødsdisposisjoner. Denne innebærer ingen materielle endringer av skillet. Presiseringen gjøres mer som en tydeliggjøring av gjeldende rett. Utvalget har lagt vekt på Høyesteretts uttalelser i Rt 2008 s. 1589 og Rt 2007 s. 776, se om dommene under punkt 3.1.1.

I utkastets lovforslag skal dødsdisposisjoner heretter regnes som *«avtaler og gaver som verken hadde eller var ment å ha realitet for arvelateren i hans eller hennes levetid. Dette gjelder blant annet gaver fra givere som snart skal dø, og som vet det.»*, se § 30.⁹⁸

4.7 Oppsummering av arvelaters adgang til å fordele arv etter utkastets endringer.

Utkastet fremstår etter en gjennomgang av endringene, som spesielt tilpasset andregangsekteskap. Ved førstegangsekteskap vil man i de fleste tilfeller ønske at livsarvingene skal motta arven etter at gjenlevende ektefelle dør. Dette ivaretas gjennom reglene om uskifte. Derfor vil også behovet for testasjonsfrihet være begrenset.

Utkastets foreslåtte endringer i reglene for livsarvinger og gjenlevende ektefelles legalarv gir det utslag at arvelaters testasjonsfrihet økes betraktelig. Ved at beregningsgrunnlaget foreslås endret fra arvelaters formue til legalarveloddet, gjør at gjeldende retts skille for testasjonsfriheten på 12 G dermed forsvinner. Det betyr at alle er gitt en viss testasjonsfrihet uansett av arvelaters formue. «Klasses skillet» i norsk arverett vil derfor reduseres, se punkt 2.5.3.

Når det gjelder gjenlevende ektefelles minste arv, vil økningen av arven legge større begrensninger på arvelaters frihet til å fordele arv, enn det den gjør etter gjeldende rett. Sam-

⁹⁸ NOU 2014:1, s. 224

tidig vil endringen av legalarvens fordeling med $\frac{1}{2}$ til ektefellene og $\frac{1}{2}$ til livsarvingene, føre til en betydelig større endring for ektefellens rett til arv.

For de andre fordelingsmulighetene for arv, som redegjort for under punkt 3 i oppgaven, gjøres det ingen endringer i utkastet. Fordelingsmulighetene vil dermed også stå seg slik de gjør i dag.

5 Konsekvenser ved Utkastets endringer.

Under punkt 4.3.3 og 4.4.3 har jeg illustrert hvordan de foreslåtte endringene vil utgjøre en forskjell i beløpene som legalarvingene mottar, sammenlignet med gjeldende rett. I det følgende vil det gjøres en fremstilling av de øvrige konsekvenser som innføringen av det nye utkastet vil kunne medføre.

5.1 Konsekvens ved brøkinndelingen av legalarven.

Legalarven er i det nye utkastet fordelt som $\frac{1}{2}$ til livsarvinger, og $\frac{1}{2}$ til ektefellen. Konsekvensen av ektefellens økte brøkdel, er at gjenlevende ektefelles særkullsbarn vil bli forfordelt på bekostning av førsteavdødes særkullsbarn.

Til illustrasjon gis det følgende eksempel. A gifter seg med B når de er henholdsvis 50 og 49 år gamle. Begge har særkullsbarn fra tidligere ekteskap. Ingen av ektefellene har opprettet noe form for arveavtale eller testament. Ektefellene har regnet med at lovgivningen gir regler som rettmessig fordeler arven etter dem. I en alder av 80 år, dør A. A etterlater seg en formue på 3 millioner kroner, som fordeles med 1,5 millioner kroner til A sine livsarvinger og 1,5 millioner kroner til B. Det er i det øyeblikket hvor B dør, og arven deretter går til B sine livsarvinger at konsekvensen av den nye fordelingen av legalarven synliggjøres. B sine særkullsbarn vil da som enearvinger etter B, arve B sin formue som omfatter arven etter A. Forutsatt at B ikke har brukt opp arven etter A, vil med andre ord særkullsbarna til B motta tilsvarende arv etter A, som det As egne særkullsbarn mottar som arv etter A. Resultatet etter at begge ektefellene er døde vil være at As livsarvinger sitter igjen med

en arv på 1,5 millioner kroner, og B's livsarvinger sitter igjen med 1,5 millioner kroner. Det samme vil også gjelde om dødsfallene til A og B hadde skjedd i motsatt rekkefølge. Gjennom utkastets foreslåtte endringer er dermed særkullsbarna til den gjenlevende ektefellen gitt en stor arvefordel.

Det kan settes spørsmål om en slik fordel for lengstlevende ektefelles særkullsbarn er tiltenkt. Spesielt ettersom det i lovforslaget § 6 om ektefellens arverett, er laget en særregulering for de tilfeller hvor gjenlevende ektefelle arver alt i konkurranse med avdødes slektninger i andre arvegangsklasse. I bestemmelsens tredje ledd er det da bestemt, at ved gjenlevende ektefelles død, skal boet deles likt «mellom ektefellenes slekter». Etter lovforslaget skal med andre ord avdødes formue føres tilbake til avdødes slekt etter at gjenlevende ektefelle er død.

5.2 Konsekvens av brøkinndelingen sett i sammenheng med beregningsgrunnlaget for pliktdelen.

En annen konsekvens ved de foreslåtte endringene, vil kunne være at reglene blir mer kompliserte og vanskelig å forstå, da brøkgregning kan være utfordrende for mange. Ved å tilføre utregningen av pliktdelsarven en brøk gjennom legalarveloddet, kan det komplisere lovverket betydelig. Også de som praktiserer faget kan få vanskeligheter med å holde kontroll på utregningene. For arvelaters testasjonsfrihet hvor det etterlates både livsarving og ektefelle, blir regnestykket for testasjonsfriheten ved at pliktdelen trekkes fra følgende;

$$I (\text{arvelaters formue}) - \frac{1}{4} (\frac{1}{2} (\text{legalarveloddet}) - \frac{1}{2} (\text{pliktdelsbrøken})) = \text{Arvelaters testasjonsfrihet}$$

Til sammenligning er regnestykket etter gjeldende rett slik;

$$I (\text{arvelaters formue}) - \frac{2}{3} (\text{Pliktdelsbrøken}) = \text{Arvelaters testasjonsfrihet}$$

5.3 Konsekvens ved økt testasjonsfrihet

Ved en økning av testasjonsfriheten, økes også kravet til arvelater. Arvingenes forventninger og de følelsesmessige aspektene som kan være tilknyttet fordeling av arv vil kunne svekke familiebandene dersom noen føler seg urettferdig behandlet gjennom et testament. Ved urimelig fordeling av arv, kan ikke arvelater lenger skylde på lovens fordeling, dersom arvelater begrenser enkelte arvingers arv til lovens minimum og fordeler mer arv til andre arvinger.

5.4 Merknad.

Det kan synes som den økte testasjonsfriheten og følgene dette vil kunne få for arvelater er noe som tidsmessig står i samsvar med samfunnsutviklingen. Lovens legalarvinger er ikke lenger nødvendigvis betegnet gjennom blodslinjer, og arvelaters autonomi og mulighet til å bestemme over egen arv synes å være en god løsning.

Ved å øke legalarven til ektefellen har lovutvalget tatt hensyn til at de fleste har formue bundet opp i bolig. Slik som reglene fremstår i dag, vil gjenlevende ektefelle bli tvunget til å selge boligen i de tilfeller hvor avdødes særkullsbarn ikke samtykker til uskifte. Likevel vil konsekvensene ved legalarvens brøkinndeling som er gjort rede for under punkt 5.1, kunne by på utfordringer når det gjelder tanken om rettferdig fordeling blant arvelatere og legalarvinger.

6 Sammenstilling av legalarveretten.

Da temaet for oppgaven er arvelaters adgang til å fordele sin arv, synes det hensiktsmessig å sammenstille de tre alternativene for arvelovgivning som gjeldende rett, dansk rett og NOU 2014:1 utgjør. Dette er for å få en totaloversikt over alternativene norsk lov er gitt for arvelaters mulighet til å fordele sin arv. Alle de tre lovgivningsalternativene gir hvert sitt eksempel på hvordan man kan regulere et arveoppgjør, hvor arvelater etterlater seg livsarvinger og ektefelle.

Men før det gjøres en fullstendig sammenstilling av de forskjellige lovgivningsalternativene for legalarveretten, gjøres det en kort gjennomgang av arvelaters øvrige muligheter til å fordele arv hvor legalarven setter sine begrensninger etter dansk rett, ettersom dette ikke er gjennomgått tidligere i fremstillingen.

6.1 Andre fordelingsmuligheter etter dansk rett.

6.1.1 Livsdisposisjoner

Arvelater kan også etter dansk rett gi bort det man ønsker mens man er i live. Arvelater kan gjennom slike disposisjoner sikre den man selv ønsker. For at noe skal anses som en livsdisposisjon, må yteren ha lagt en «væsentlig begrensning på sig selv».⁹⁹ Dette svarer til det vi i norsk rett definerer som «realitet» for giveren. Dødsdisposisjoner eller testamenter blir av Irene Nørgaard definert som «*En privat viljeserklæring, hvorved en person helt eller delvis råder over sine efterladte ejendele*».¹⁰⁰ Skillet mellom livs- og dødsdisposisjoner er med dette tilsvarende likt i Norge og Danmark.

Den danske arveloven har en egen bestemmelse om dødsgaver, i AL § 93. Bestemmelsen fastsetter at gaver som er gitt i livet, men som er bestemt til «*at opfyldes efter giverens død*», må gjøres i testaments form. Dette er gaver som ikke kan gjøres gjeldende så lenge arvelater fortsatt er i live. I disse tilfeller er det døden som er «opfyldelsestermin for gaveløftet».¹⁰¹

6.1.2 Ektepakt

De danske arvelaterne har også en mulighet til å fordele verdier gjennom bruken av ektepakt. Ektefellers formuesforhold er regulert ved lov om ægteskabets retsvirkninger (rets-

⁹⁹ Godsk Pedersen (2013) s. 294

¹⁰⁰ Nørgaard (2008) s. 150

¹⁰¹ Godsk Pedersen (2013) s. 294

virkningsloven).¹⁰² Utgangspunktet i dansk rett er felleseie mellom ektefellene. Særeie krever avtale, og blir i dansk litteratur delt inn i forskjellig typer av særeie. De forskjellige særeiearter omfatter *skilsmisssæreje*, *fuldstændig særeje*, *kombinasjonssæreje* og *brøkdelsæreje*.¹⁰³ I retsvirkningsloven § 28 stk. 1, kan ektefeller i ektepakt avtale særeie i live, felleseie ved død. Slike ektepakter omtales som «*skilsmisssæreie*».¹⁰⁴ Det kan også opprettes ektepakt om *fuldstændig særeje*, som omfatter særeie i live og særeie ved død. Gjennom å opprette et *brøkdelsæreje*, vil en nærmere angitt brøk av formuen utgjøre ektefellens særeie. Ektepakter som gjøres til fordel kun for den ene ektefellen ved dødsfall, er et såkalt *kombinasjonssæreje*, jf. retsvirkningsloven § 28 stk. 2.

6.1.3 Forsikringsavtaler

Arvelater har mulighet til å sikre den man ønsker gjennom forsikringsavtaler. Arvelater kan selv sette inn en som skal begunstiges av avtalen. Dersom arvelater ikke setter inn noen begunstiget, tilfaller forsikringssummen «nærmeste pårørende» jf. forsikringsaftaleloven § 105 a. stk. 1.¹⁰⁵ Dersom det ved arvelaters død ikke finnes noen begunstiget eller nærmeste pårørende, faller forsikringssummen inn i dødsboet, jf. forsikringsaftaleloven § 105 b stk. 1.¹⁰⁶

6.1.4 Arveavtaler

Arvelater er i dansk rett gitt en adgang til å inngå arveavtaler med arvingene sine.¹⁰⁷ Adgangen til å inngå arveavtaler er imidlertid ikke helt fri. Avtalene deles som regel opp i tre

¹⁰² Retsvirkningsloven, lovbekg 1053/2012

¹⁰³ Om de ulike særeietypene, se Nielsen (2012) s. 133-149

¹⁰⁴ Godsk Pedersen (2013) s. 58

¹⁰⁵ Forsikringsaftaleloven lovbekg. 999/2006

¹⁰⁶ Nørgaard (2008) s. 310

¹⁰⁷ Danielsen (2005) s. 297

til fire avtaletyper.¹⁰⁸ Disse er ugjenkallelige testamenter, jf. AL § 68, avtaler om overdragelse av arv jf. AL § 41, avkall på arv jf. AL § 42 og avtaler om arveforskudd jf. AL §§ 43-47.

6.2 Likheter og forskjeller.

Ved en sammenstilling av gjeldende rett, dansk rett og NOU 2014:1, vil arvelaters adgang til å fordele sin arv variere mellom de ulike regelsettene. I det følgende vil det pekes på de likheter og forskjeller lovgivningene gir, og som har innvirkning på arvelaters mulighet til å fordele sin arv.

En stor likhet mellom de tre modellene, er at lovgivning i alle de tre tilfellene åpner for både livsdisposisjoner, forsikringsavtaler, ektepakter og arveavtaler som muligheter for å kunne fordele arv etter eget ønske. Arvelaters frihet til å fordele arv gjennom bruken av de forskjellige mulighetene de utgjør, er dermed også nokså lik.

Det som skiller modellene mest fra hverandre, er muligheten for arvelater til å fordele sin arv gjennom testament. Utgangspunktet er det samme for alle de tre regelsettene, med full testasjonsfrihet for arvelater. Det er imidlertid ulik grad av begrensninger i testasjonsfriheten som resulterer i at arvelater har større testasjonsfrihet etter dansk rett, enn det man har etter gjeldende norsk rett. Tidligere i oppgaven har det blitt redegjort for de ulike begrensningssettene.

Nedenfor er det laget en tabell i et forsøk på å vise en skjematisk oversikt over begrensningene lovgivningen gir i testasjonsfriheten, og de andre alternative mulighetene for arvelater til å fordele sin arv.

¹⁰⁸ Godsk Pedersen (2013) s. 282

		Norsk rett	Dansk rett	NOU 2014:1
Ektefellen	Legalarv	1/4	1/2	1/2
	Pliktandel		1/4 av legalarvelodd	
	Minstearv	4 G	Boslodd, arvelodd og særeie som sammenlagt utgjør 710.000 kr	6 G
Livsarvinger	Legalarv	3/4	1/2	1/2
	Pliktandel	2/3 av total formue	1/4 av legalarveloddet	1/2 av legalarveloddet
	Beløpsbegrensning	1 million kroner	1 million kroner (Indeksreguleres)	40 G (3,4 millioner kroner. Beløpet reguleres via folketrygdens grunnbeløp hvert år)
Øvrig adgang for arvelater til å fordele arv.		Arveavtale, Ektepakt, Forsikringsavtaler, Livsdisposisjoner	Arveavtale, Ektepakt, Forsikringsavtaler, Livsdisposisjoner	Arveavtale, Ektepakt, Forsikringsavtaler, Livsdisposisjoner

Øverst i tabellen vises begrensningene som en gjenlevende ektefelles krav på arv gir i testasjonsfriheten for arvelater. Deretter følger begrensningene som livsarvingene utgjør. Nederst i tabellen gjøres en opprømsing av de øvrige fordelingsmuligheter som arvelater er gitt, utover bruken av testament, gjennom de ulike regelsettene.

Ved en sammenligning av de ulike begrensningene i arvelaters testasjonsfrihet som de tre regelsettene gir, er resultatet at gjeldende norsk rett gir arvelater minst testasjonsfrihet. Den danske modellen er den som skiller seg mest fra gjeldende norsk rett, da den åpner for betydelig større testasjonsfrihet. Det nye lovutkastet blir stående som en mellomløsning mellom gjeldende rett og dansk rett, men vil stå nærmere dansk testasjonsfrihet enn testasjonsfrihet etter gjeldende rett.

For å illustrere hvordan arvelaters testasjonsfrihet spriker mellom regelsettene, vil samme faktum løses ved hjelp av gjeldende rett, dansk rett og NOU 2014:1 nedenfor.

6.3 Eksempel til illustrasjon.

A gifter seg med B og har særkullsbarna Æ, Ø og Å. Han har en formue på 6 millioner kroner, som skal fordeles på arvingene når han dør. A går til advokat og ønsker å få oversikt over hvordan han på lovlig vis kan fordele arven sin, slik at både ektefellen og livsarvingene blir tilgodesett. Arvelater kjenner allerede til fordelingsmulighetene gjennom livsdisposisjoner, ektepakt, forsikringsavtaler og arveavtaler. Det A imidlertid ikke er like fortrolig med, er reglene om legalarv. Advokaten redegjør derfor for hvilke muligheter arvelater har ved legalarv. Først redegjør advokaten for fordelingen av arven dersom arvelater ikke skriver testament. Deretter redegjør han for arvelaters fordelingsmuligheter gjennom testament.

6.3.1 Gjeldende rett.

Arvelaters formue vil fordeles med $\frac{1}{4}$ til B og $\frac{3}{4}$ til Æ, Ø og Å, dersom A velger å ikke skrive testament. Samlet sett vil B sitte igjen med 1,5 millioner kroner, og Æ, Ø og Å må dele 4,5 millioner kroner likt seg imellom.

Dersom A ønsker å begrense Æ, Ø og Å sin arv ved testament, kan han begrense det til pliktdelen på $\frac{2}{3}$, som vil gi et resultat på 4 millioner kroner som skal deles likt mellom Æ, Ø og Å, og 2 millioner kroner til B. Hvis A synes at dette fortsatt er for mye til livsarvingene, kan han videre sette en begrensning i testamentet til beløpsbegrensningen på en million kroner til hver livsarving. Samlet sett vil da resultatet være 3 millioner kroner til Æ, Ø og

Å, og 3 millioner kroner til B. Dersom A ønsker å begrense B sin arv, kan han gjøre det til 4 G, eller 340.980 kroner. Ved å sette en slik begrensning vil Æ, Ø og Å arve 5 659.020 millioner kroner, som skal deles likt dem imellom.

Så lenge A gir 3 millioner kroner til livsarvingene, og 340.980 kroner til B, kan han fordele de resterende pengene etter eget ønske. A vil kunne *testamentere fritt* over en samlet sum på 2 659.020 kroner.

6.3.2 Dansk rett.

Ved ikke å opprette testament, vil arven etter A fordeles med en halvpart på ektefellen, og en halvpart til livsarvingene. Samlet sett vil det utgjøre 3 millioner kroner til B, og 3 millioner kroner som deles likt mellom Æ, Ø og Å.

Dersom A ønsker å begrense Æ, Ø og Å sin arv gjennom testament, kan han begrense deres arv til pliktdelen på $\frac{1}{4}$ av legalarveloddet på 3 millioner kroner. Det vil utgjøre en arv på 750.000 kroner på deling mellom Æ, Ø og Å. Da vil B arve 5,25 millioner kroner. Det samme kan han begrense B med og tilgodese Æ, Ø og Å med 5, 25 millioner kroner i stedet.

Så lenge A gir minimum 750.000 kroner både til livsarvingene og til B, kan han fordele resten av pengene etter eget ønske. A vil kunne *testamentere fritt* over $\frac{6}{8}$ av formuen sin, omregnet til 4,5 millioner kroner.

6.3.3 NOU 2014:1

Ved ikke å opprette testament, vil arven etter A fordeles med en halvpart på ektefellen og en halvpart til livsarvingene, akkurat som etter dansk rett. Arven vil utgjøre 3 millioner kroner til B, og 3 millioner kroner til deling mellom Æ, Ø og Å.

Dersom A ønsker å begrense Æ, Ø og Å sin arv gjennom testament, kan han begrense deres arv til pliktdelen på $\frac{1}{2}$ av legalarveloddet på 3 millioner kroner. Det vil utgjøre en arv på 1,5 millioner kroner, som skal deles likt mellom Æ, Ø og Å. Ved å gjøre denne begrensningen vil B arve 4,5 millioner kroner. Dersom A ønsker å begrense B sin arv, slik at livsarvingene får mer arv, kan han begrense ektefellens arv til 6 G eller 511.470 kroner. Ved å sette en slik begrensning, vil Æ, Ø og Å arve 5 488.530 millioner kroner som skal deles likt dem imellom.

Så lenge A gir 1,5 millioner kroner til livsarvingene og 511.470 kroner til B, kan han fordele de resterende pengene etter eget ønske. A vil kunne *testamentere fritt* over en samlet sum på 3 988.530 millioner kroner.

7 Merknader.

Det store skillet i norsk arverett står mellom arvelaters fordelingsfrihet og vern av legalarvingene gjennom lovbestemmelser som fastsetter fordelingen av arven etter arvelater. I det nye lovutkastet er det gjort enkelte endringer og begrensninger i legalarven.

Utvalgets mandat ved det nye utkastet, er å sikre en «tidsmessig og balansert lovgivning», som gjør at arverettene er i tråd med «den alminnelige rettsfølelsen», samt at den er «egnet for nye generasjoner».¹⁰⁹ Det kan settes spørsmål til ettertanke om de foreslåtte endringene oppfyller disse kravene.

Ektefellen har fått en større andel legalarv ved utkastet. Dette kan synes merkelig da ektefellen allerede kan sikres gjennom supplementer som ektepakt og forsikringsavtaler. I dagens samfunn med likestilling i arbeidslivet, og med godt tilrettelagte velferdsordninger fremstår det som å være et skritt tilbake med «underholdstanken» utkastet fremsetter for ektefellen.

¹⁰⁹ NOU 2014:1, s. 9

Videre legger Arvelovutvalget i sin vurdering av livsarvingenes legalarv vekt på at livsarvingene vil være godt voksne når de arver sine foreldre, og at behovet for å arve derfor ikke vil være like sterkt som tidligere. Med andre ord vil ikke livsarvingene ha et behov for forsørgelse.¹¹⁰ Også den gjenlevende ektefellen vil kunne tenkes er godt voksen når den arver sin ektefelle. Statistikk fra 2012 viser at gjennomsnittsalderen for kvinner og menn når de inngår førstegangsekteskap er 31,3 år for kvinner og 34,1 år for menn, og henholdsvis 46,1 år for kvinner og 49,9 år for menn ved annengangs ekteskap.¹¹¹ Spesielt med tanke på at utkastet fremstår som å være tilrettelagt annengangsekteskap bekrefter de statistiske tallene at ektefellene også vil være godt voksne når de arver ektefellen. Med tanke på ektefellenes alder ved inngåelse av annengangsekteskapene, vil ofte ektefellene være økonomisk selvstendige ved inngåelsen av ekteskapet. Derfor kan det synes merkelig at momentet om forsørgelse som taler imot livsarvingers legalarv ikke benyttes overfor ektefellens legalarv.

En siste ting å kunne merke seg ved det nye utkastet, er den foreslåtte økningen av testasjonsfriheten. Det kan synes som at samfunnsutviklingen tilsier enda større testasjonsfrihet enn det som er foreslått, med tanke på mandatet om at utkastet skal «være egnet for nye generasjoner». Som et moment til støtte for dette, er at vi i større grad velger vår egen familie enn tidligere. På den annen side ligger ofte rettsutviklingen et steg bak samfunnsutviklingen, som tilsier at full testasjonsfrihet for arvelater vil kunne fremstå som et overraskende stort steg fra gjeldende rett. En økning av testasjonsfriheten bør med hensyn til den alminnelige rettsfølelsen skje mye mer gradvis. Dette gjenspeiles også av den historiske utviklingen vi har sett ved legalarvens og testasjonsfrihetens fremvekst i norsk arverett, se punkt 2.2.

¹¹⁰ NOU 2014:1, s. 35-36

¹¹¹ <https://www.ssb.no/statistikbanken/selectout/ShowTable.asp?FileformatId=2&Queryfile=201442319136812767867VigdeGjAlder&PLanguage=0&MainTable=VigdeGjAlder&potsize=4>

8 Litteraturliste

Bøker:

Knoph, Ragnar. *Norsk arverett*. 1. utg. Oslo, 1930.

Arnholm, Carl Jacob. *Betingelsene for testamenters gyldighet efter norsk rett*. Oslo, 1929.

Asland, John. *Uskifte*. 1. utg. Oslo, 2008.

Mejlænder, Otto. *Kong Christian den femtes Norske Lov*. Christiania, 1883.

Taranger, Absalon. *Magnus Lagabøters Landslov*. 5. opplag. Oslo/ Bergen 1979.

Hambro, Peter. *Arveplanlegging og avtalt uskifte*. Oslo, 2006.

Hambro, Peter. *Arveloven Kommentarutgave*. 4. utg. Oslo, 2007.

Lødrup, Peter. *Arverett*. Oslo, 1992.

Lødrup, Peter. *Arverett*. 5. utg. Oslo, 2009.

Lødrup, Peter og John Asland. *Arverett*. 6. utg. Oslo, 2012.

Lødrup, Peter og Tone Sverdrup. *Familieretten*. 6. utg. Oslo, 2009.

Nørgaard, Irene. *Arveret*. 5. utg. København, 2008. (6. utg. er fra 2013).

Nielsen, *Familieretten*. 6. utg. København, 2012.

Godsk Pedersen, Anitta og Hans Viggo Godsk Pedersen. *Familie- og Arveret*. 8. utg. København, 2013.

Danielsen, *Arveloven med kommentarer*. 5. utg. København, 2005.

Unneberg, Inge. *Avtaler om arv- Forhåndsavtaler om fordeling av etterlatt formue*. Avhandling, 2009. <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2757/thesis.pdf?sequence=1>
[sitert 17.04.14]

Artikler:

Eeg, Thomas. *Beløpsbegrenset pliktdelsarv*. I: Tidsskrift for rettsvitenskap (1994), s. 373-374 og s. 381-408

Unneberg, Inge. *Ny minste arv for gjenlevende ektefelle*. I: Lov og rett (1991), s. 268 og s. 273-275

Hambro, Peter. *Forhåndssamtykke til et pliktdelskrenkende testament*. I: Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål (FAB). (2013- 4), s. 288 og s. 293-295

Asland, John. *Kan pliktdelsarv forsvares i en moderne arverett?* I: Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål (FAB). (2012- 3/4), s. 165

Nettadresser;

Statistisk sentralbyrå. *Statistisk årbok 2013, Tabell 69: Befolkningsendringer*. (20.09.13)
<http://www.ssb.no/a/aarbok/tab/tab-069.html> [sitert 17.04.14]

Statistisk sentralbyrå. *Ekteskap og skilsmisser, 2013*. (20.02.14).

<http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/ekteskap> [sitert 17.04.14]

Statistisk sentralbyrå. *Samboere, 2011*. (31.05.12).

<https://www.ssb.no/samboer> [sitert 17.04.14]

Statistisk sentralbyrå. *Døde, 2013*. (08.04.14).

<https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/dode/aar> [sitert 17.04.14]

Statistisk sentralbyrå. *Fødte, 2013*. (08.04.14).

<https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/fodte> [sitert 17.04.14]

Statistisk sentralbyrå. *Lønn, alle ansatte, 2013*. (20.03.14).

<http://www.ssb.no/lonnansatt/> [sitert 17.04.14]

Statistisk sentralbyrå. *Livs- og skadeforsikringsselskaper, premier og utbetalinger, 2012*. (22.11.13). <http://ssb.no/bank-og-finansmarked/statistikker/forsbra/aar/2013-11-22#content> [sitert 17.04.14]

Statistisk sentralbyrå. *Gjennomsnittsalder ved giftemålet, etter kjønn. Ekteskap mellom ulike kjønn. (1974-2012)*.

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectout/ShowTable.asp?FileformatId=2&Queryfile=201442319136812767867VigdeGjAlder&PLanguage=0&MainTable=VigdeGjAlder&potsize=4> [sitert 23.04.14]

Store norske leksikon. *Magnus Lagabøtes landslov*. (2005-2007).

http://snl.no/Magnus_Lagab%C3%B8tes_landslov [sitert 16.04.14]

Store norske leksikon. *Christian Michelsen*. http://snl.no/Christian_Michelsen [sitert 24.04.14]

Justitsministeriet. *Bekendtgørelse om regulering af beløb i henhold til arveloven.* (05.11.13). <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=158909> [sitert 16.04.14]

Synopsis. *Ægtefælleudlæg.* (22.02.14).

<http://www.themis.dk/synopsis/docs/Aegtefaelleudlaeg.html> [sitert 16.04.14]

Advokatforeningen. *Alle spørsmål: arv.* (2011-2014).

<http://www.advokatenhjelperdeg.no/spor-en-advokat/alle-sporsmal/Advokat-med-kompetanse-pa-arv/> [sitert 16.04.14]

Unneberg, Avtaler om arv- Forhåndsavtaler om fordeling av etterlatt formue, avhandling 2009. <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2757/thesis.pdf?sequence=1> [sitert 17.04.14]

Dommer:

Høyesterett:

Rt 1961 s. 935

Rt 1964 s. 1175

Rt 1971 s. 300

Rt 1979 s. 1200

Rt 1985 s. 1291

Rt 1992 s. 374

Rt 2003 s. 92

Rt 2004 s. 777

Rt 2007 s. 776

Rt 2008 s. 1589

Rt 2010 s. 1587

Rt 2012 s. 401

Rt 2012 s.874.

Lagmannsretten:

LA- 2011-172843

LB- 1997- 3453

Tingretten:

Asker og Bærum tingretts dom avsagt 21. februar 2014, saksnr 13-113780TVI-AHER/1

Lover:

Norske lover:

1991 Lov om ekteskap (ekteskapsloven) av 4. juli 1991 nr. 47.

1972 Lov om arv (arveloven) av 3. mars 1972 nr. 5.

1918 Lov om avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven) av 31. mai 1918 nr. 4.

1989 Lov om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven) av 16. juni 1989 nr. 69.

1274 Magnus Lagabøters landslov

1687 Kong Christian den femtes Norske Lov av 15. april 1687.

Danske lover:

Arveloven Lovbekendtgørelse nr 515 af 6. juni 2007. Arvelov

Retsvirkningsloven Lovbekendtgørelse nr 1053 af 12. november 2012 om Ægteskabets retsvirkninger.

Forsikringsaftaleloven Lovbekendtgørelse nr 999 af 5. oktober 2006 om forsikringsaftaler.

Forarbeider:

NOU 1962: 2 Utkast til lov om arv

NOU 2014:1 Ny arvelov

NOU 1987:30 Innstilling til ny ekteskapslov- del II

NOU 1983: 56 Lov om avtaler om personforsikring

Innst. O. XXI (1927) Innstilling fra justiskomiteen til lov om uskiftet bo

Ot. Prp. nr.14 (1937) Om forandringer i arvelovgivningen

Ot. Prp. nr. 57 (1984-1985) Om lov om endringer i arve- og skiftelovgivningen, veksel- og sjekklovene mm.

Ot. Prp. nr. 36 (1968-1969) Om lov om arv m.m.

Ot. Prp. nr. 73 (2007-2008) Om endringer i arveloven mv.(arv og uskifte for samboere)

Utredning om offentlig skifte av dødsbo, 1988; fra arbeidsgruppe oppnevnt av justisdepartementet høsten 1987;

<http://www.nb.no/nbsok/nb/5006113911b963cf286eecd9d26aad23#0> [17.04.14]